№ 110 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 19 ՄԱՅԻՍԻ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Տարեկան . . . . . 10 ռուբ.
Կէս տարին . . . . . 6 ռուբ.
Ամսական . . . . . 1 ռուբ.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Տարեկան . . . . . 12 ռուբ.
Կէս տարին . . . . . 7 ռուբ.

Բաժանորդագրութիւնը ընդունւում է իւրաքանչիւր ամսի սկզբից, և պիտի վերջանայ անպատճառ յիսադայ որևէ ամսի վերջին,

Մայիսի մէկից մինչեւ տարւայ վերջը արժէ 8 ռուբլի,

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐ. և ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹ. ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

Հասցէ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 20 ԿՈՊԷԿ (կարելի է և նամականիշով) և հին հասցէն, առանց որի դիմումները կը մնան ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1916 ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 19 ՄԱՅԻՍԻ № 110

ԱՌԱՆՁԻՆ №-Ը ԱՄԷՆ ՏԵՂ 6 ԿՈՊ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ ԵՆ ԱՄԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ.—1-ին երեսի վրայ տողին (պետիտ) 10 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 20 կոպ., 4-րդ երես 5 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 10 կոպ.։

ԱՊԱՌԻԿ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

Խմբագրութիւնը բաց է 8—2 ժամ., գրասենեակը 9—3 ժ. ցերեկ. և 6—8 ժ. երեկ.

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԽՄԲԱԳՐԻ ՄՕՏ՝ ժ. 2-ից մինչև 3-ը։

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція Газеты „Оризонъ". Сололакская ул., № 6, кв. 1, Телеф. № 15—57.
կամ Tiflis (Russie, Caucase), Redaction „Horizon".

ՕՐՈՒԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ռուսաց արևմտեան ճակատում տեղ-տեղ յետ են մղւած գերմանական և աւստրիական յարձակումները։

Կովկասեան ճակատում փոփոխութիւններ չկան։

Վերդէնի մօտ շարունակւում են գերմանական կատաղի գրոհները։ Մի տեղ ֆրանսիացիները յետ են քաշւել։

Իտալական ճակատում աւստրիացիները շարունակում են յարձակումները։

Բալկանեան ճակատում տեղի է ունենում թնդանօթաձգութ։ Վերջացած է սերբիական զօրքերի փոխադրութիւնը Կորֆու կղզուց Սալոնիկ։

«Հորիզոն»-ի բաժանորդներից նրանք, որոնք այս տարւայ հաշւին վճարել են 5 ՌՈՒԲԼԻ, թող շտապեն ուղարկելու մնացած 5 ՌՈՒԲԼԻՆ, ևս. հակառակ դէպքում յունիս 1-ից կը դադարեցւի նրանց թերթի առաքումը։ Դրամի հետ ուղարկել նաև թերթի փաթեթի վրայի տպագրած հասցէն։

«ՀՈՐԻԶՈՆ»-Ի ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

Վշտահար Նատալիա Յովհաննէսեան Նունուֆարեանը որդիներով խոր կսկիծով յայտնում է հարազատներին, ծանօթներին և ընկերներին, որ իր չերմ սիրելի և անմոռանալի որդու՝ սպայ

ԳԷՈՐԳ (Ժօրժիկ) ՆՈՒՆՈՒՖԱՐԵԱՆՑԻ

մահւան տարելիցին կը կատարւի պատարագ և հոգեհանգիստ Վանքի աւագ եկեղեցում, հինգշաբթի, մայիսի 19-ին, Պատարագի սկիզբը առ. ժ. 11-ին, իսկ հոգեհանգիստը՝ 12½-ին։

632 2—2

Հայ Օրիորդների Կոմիտէն

Յայտարարում է, որ մայիսի 20-ից սկսւում է

ՑԵՐԵԿՕԹԻԿ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ցուցակագրւելու են Հայ Օր. Կոմիտէի գրասենեակում, Лермонтовская 12, ցերեկւայ ժամը 12—2-ը։

Կոմիտէն շնորհակալութեամբ ընդունում է ամէն տեսակ նուէրներ ապաստարանի համար։

639 3—3

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՂԲ. ԵՖԻՄՈՎՆԵՐԻ ՑԻՐԿԸ

ՇԱԲԱԹ, մայիսի 21-ին, կը կայանայ ցիրկի հանդիսաւոր բացումը, նոր կառուցւած հրսկայական ամառային շէնքում, Միխայէլեան փողոց, Մուշտայիդի մօտ։

651 1—1

Էլեկտրո- „Լ Ի Ր Ա" Թատրոն

19 և 20 մայիսին նոր գեղարւեստական ծրագիր.

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԽԱՆԴԻ ԿԱՅԾԵՐԸ

Ուժեղ դրամա, 3 գործ., ժամանակ. յայտնի արտիստուհի Նւա Տաւմանեի։

ԿԵԱՆՔԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՆԱՒԻ ՎՐԱՅ

Տեսարանային

ԲՈԲԱՆ ՀՐԱԺԳՈՒՄ Է ՏՈՒՆԸ, կոմիկական

ԺԵՆԵՍՊԵՐ-ՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԼՈՒՍՆԻ ՎՐԱՅ

Կոմիկական։

933 0—41

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Յայտնում է ի գիտութիւն ընկերութեան պ. պ. անդամների, որ շաբաթ, մայիսի 20-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, ընկերութեան դահլիճում (Сололакская, 20), նշանակւած է

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ընտրութեան առնելու համար առաջիկայ 1916/17 թ. թատերաշրջանին վերաբերեալ հարցերը։

982 2—2

ԳԻՄՆԱԶԻՈՆ Կ. ԼԻՍԻՑԵԱՆԻ

իրաւունքներով և կլասիկական ծրագրով։

Պետական գիմնազիոնների ՄԻԱՍԵՂ ուսուցում։ Բացւում է VI-րդ դասարան։ Տղաների և աղջիկների ընդունելութիւնը սկսւում է մայիսի 21-ից, I, II և III դասարանների մնացած դասարաններում ազատ տեղեր չկան։

Պլեխանովեան փողոց, 20։ Հեռախօս 16—45։

630 2—2

Կիրակի, մայիսի 22-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, ընկերութեան ընթերցարանի դահլիճում, նշանակւած է Կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան

Տարեկան ընդհանուր ժողով

Զբաղմունքի առարկաներն են՝ 1. Կենտրոնի և ճիւղերի 1915 թ. հաշւի և մի քանի ճիւղերի 1916 թ. նախահաշիւների քննութիւնը և հաստատութիւնը. 2. Վերստուգիչ յանձնաժողովի զեկուցումը. 3. Ուսադրեան որբանոցի մասին զեկուցում. 4. Գաղթականների և որբանոցների մասին զեկուցում. 5. Խորհրդի 4 հերթով դուրս գնացող (Ի. Ցարութիւնեանի, Մ. Բալանթարեանի, Ս. Լիսիցեանի և Կ. Խալաթեանի) և հրաժարւող (Ս. Խարազեանի) անդամների և փոխանդամների ընտրութիւնը. 6. Վերստուգիչ յանձնաժողովի 3 անդամների և 2 փոխանդամների ընտրութիւնը. 7. Ընթացիկ հարցեր։

985 2—1

Թիֆլիսի Արհեստաւորաց Ակումբի Վարչութիւնը խնդրում է ձեզ շնորհ բերել կիրակի, մայիսի 22-ին, առաւ. ժ. 10-ին, Ակումբի պ.պ. անդամների

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ

ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՀԱՐՑԵՐ.

1. Ակումբի կանոնադրութեան փոփոխութիւն և լրացում.
2. Հրահանգ - ձեռնարկ Ակումբի վարչութեան համար։
3. Քննութիւն Ակումբի մի քանի անդամների վարմունքների։
4. Քննութիւն եկամտից նախահաշւի, հաստատւած ընդհանուր ժողովի կողմից, դամինօի և նարդիի խաղերի վճարն աւելացնելու առթիւ, որ արել է վարչութիւնը։
5. Այլ և այլ անյետաձգելի հարցեր, որոնք վերաբերում են Ակումբի գործերին։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԾԱՆՕԹ.—Եթէ ընդհ. ժողովը չկայանայ անդամների թւի բացակայութեան պատճառով, այն ժամանակ երկու շաբթից յետոյ նշանակւած ընդհ. ժողովը օրինաւոր կը համարւի, անկախ ներկայ եղողների թւից (համաձ. 15 յօդւ. կանոն.)։

643 3—1

Տեղափոխվելով արտասահմանից

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՇԱՀԲԱԶԵԱՆԸ

Նախկին ասսիստենտ Բեռլինի համալսարանի կլինիկաների,

Մասնագէտ կանանց հիւանդութիւնների և նրանց միզասեռական օրգանների։ Ընդունում է ամենայն օր, երեկ. ժամ. 5 մինչև 7։ Հասցէ. Верійскій спускъ № 1, домъ Меликъ-Азарьяна кв. 19. հեռ. 1—96։

524 50—17

ԲԵՌԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ.

ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը, առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՒՔԱԽՏԻ և սրտի, բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, Թոքախտի, սրտի և ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորւած ՇԱՆՔԱԳԻՆ ՌԵՆՏԳԵՆԻ ճառագայթներով։ Ամեն օր 9—1 և 5—7 ժ., կիրակի օրերը 9—12-ը։ Բեհբուտովսկայա № 23, հեռ. 7—94։

379 25—27

ԲԺԻՇԿ

ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻՆ

Մեկնել է ՊԵԱՏԻԳՈՐՍԿ

(Կովկասեան հանքային ջրերը)

որտեղ, նախընթաց տարիների պէս, կընդունի հիւանդներին մինչև սեպտեմբեր, մասնաւորապէս բգի, կոկորդի, քթի եւ ականջի հիւանդութիւններով։

Пятигорскъ. Романовскій проспектъ (Верхній бульв.), № 5, д. Гирей.

918 100—3

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ

ԵՒ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

ԿԵՕՆՃԵԱՆ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ

Պլոմբ. ոսկուց, արծաթից, ֆարֆորից. ատամի հեռ. առանց ցաւի։ Արհեստ. ատամներ ոսկուց (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործւած մեթոդով։

Ընդուն. 10—2-ը ցեր., 4—7 երեկ.։ Լերմոնտովսկայա փող. № 1, մուտքը պերէուլկից։

936 100—43

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԱԿՈՒՄԲ

Լորիս-Մելիքովսկի փ., № 6.

—ԱՅՍՕՐ—

Հինգշաբթի, մայիսի 19-ին

ԿԻՆԵՄԱՏՈԳՐԱՖ

Հիւրերը պ. պ. անդամների երաշխաւորութեամբ վճարում են մուտքի համար տարեկան 50 կ., կանայք 30 կ.։

ՎԱՂԸ

ՌՈՒՍԵՐԵՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

648 1—1

ԶՈՒՐԱԲՈՎԻ ԱՆՒԱՆ

Ժողովրդական Տուն

Ուրբաթ, մայիսի 20-ին

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏ. ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կը ներկայացնէ

Առաջին անգամ Ժողովրդական Տան բեմի վրայ Խնձուրեանի պիէս

ՀՕՐ ԱՆԷԾՔԸ

կամ ՇԱՏԵՐՈՒՑ ՄԷԿԸ

Դրամա 3 գ., Ա. Դուլեգեանի (Անդրանիկ)

Մասնակցում են—տ.տ. Մելիք-Շահնազարեան, Ցամբի, օր. Վանեցեան, պ.պ. Արամ, Բագրատունի, Դալանեան, Դաւրեշ, Լազարեան, Մարութեան և Ցարութիւնեան II։

Սկիզբն է 8 ժ. երեկ.—Ռեժ. Ամո-Խարազեան

Վարչութեան հերթապահ անդամներ՝ Առաքեան և Ամիրաղեան

Տեղերի գները զինւորական տուրքի հետ միասին 10-ից մինչև 59 կ.։

647 1—1

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼՈՒՄ

ԲԺԻՇԿ

ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍԵԱՆ

ՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ներքին և կանանց հիւանդութիւններ։ Հիւանդներին ընդունում է առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև 9-ը, երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 7-ը։ Միխայլովսկայա փող., տուն Դրամբեանի։

553 50—8

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Յ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Նախ. օրդ. Մոսկւայի համալսարանի և Բեռլինի համալս. պրոֆեսոր Գոլդների ասիստենտ Նախկին տարիների նման մայիսի 1-ից կընդունի հիւանդներին, Կովկ. հանք. ջրերում՝ Պեատիգորսկում, Հասցէն՝ Դվորեանսկայա փողոց, սեփական տուն, № 6, տելեֆոն № 106։

924 50—19

ՏՊԱՐԱՆ

„ՄԱՄՈՒԼ"

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է

ՏՊԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ

ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ

Օտար լեզուներից պատւէրները կատարւում են կանխավճար առանց յետոյ։

Тифлисъ, Типографія „Мамулъ", Лорисъ-Меликовская, 22.

ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

I

Մինչև այժմ մեզ համար պարզ չէր, թէ որտեղ են կենտրոնացրւած Հայաստանի ամէն կողմերից «պաղթեցրած» հայերը, և թէ ինչ վիճակում են գտնւում նրանք։ Այդ մասին մենք միայն աղօտ հասկացողութիւն ունէինք, որովհետև հրէշային եղեռնը ծածկւած էր թանձր քողով, և անիրաւ դաւադիրների անպատժելի ոճրի մասին միայն ենթադրութիւններ կարող էինք անել, հիմք ունենալով այն հաւաքումն ու գիտակցութիւնը, թէ սուլթան Համիդի կրթարանից ելած արհեստում քնարւորներն ինչպիսի գիւային հանճարներ ունին սարսափներ ստեղծելու մէջ, և թէ ինչպիսի խորտակելու, աւերելու բնազդ՝ բիւրդ-տաճիկ մասսան։

Սակայն վերջերս, ականատես բըժիշկ Թորոյեանը Հալէպից Բաղդադ—Քիրմանշահ անցնելով բարձրացնում է քօղը, և նրա տակից երեւան է գալիս գաղտնիքն իր ամբողջ սարսափելիութեամբ, հայի կրած մարտիրոսութիւններն, իրենց բոլոր երանգներով ու զարզանդուռ պատկերներով։

Անպաճոյճ ու համառօտ են «Արեւելամուտ» տւած բժիշկինամակները, բայց նրանք բաց են անում մեր առաջ մահաշունչ Միջագետքի, ուր մեր ազաբախտ արիւնակիցներն են լողում տանջանքների ովկիանոսի մէջ, և այդ նամակների հիման վրայ է, որ կը ցանկայինք օգել, ի մի ամփոփել ցաք ու ցրիւ տեղեկութիւնները, որոշ չափով պարզ գաղափար կազմելու մեր գլխին պայթած՝ աշխարհաւաւեան աղէտի վերաբերմամբ։

Վերցրէք քարտէզն, ու Այնթաբից դէպի արևելք ընկնող Բիրեջիկից բռնած՝ Եփրատի ափն ի վար իջէք հարաւ, մինչև կը հասնէք նոյն գետի վրայ գտնւող Մեսկինէ գիւղաքաղաքը. ապա ծռւելով դէպի արևելք՝ անցէք Ռաքքա քաղաքը. այդտեղից գետի հոսանքով գնացէք մինչև Դէր-Զօր (Դէյր), որից մօտիկ Զաբուր-Զայն է թափւում Եփրատի մէջ. այդտեղից շարունակեցէք ճանապարհը մինչև Աննահ, Աննահից դարձեալ Եփրատի ափով հասէք մինչև Հիթ, Հիթից անցէք Ռամադի, իսկ Ռամադոյից էլ մինչ դէպի հարաւ-արևելք իջնելով հասէք Բաղդադից հարիւր վերստ հարաւ, այն ժամանակ ձեր առաջ կը լինի այն գլխաւոր, հազար վերստանոց գիծը, որտեղ զանազան կէտերում, միմեանցից կտրւած ու հեռու՝ հաւաքւած ու թափւած են տարագիրների մի թանձր զանգւածը։

Ռաքքա, Դէր-Զօր, Աննահ, Հիթ, Ռամադի... անծանօթ, օտար ու խորթ անուններ, հարիւր ու հազարաւոր վերստերով հեռու մեր հայրենիքից, ուր հայի ոտ դեռ չէր տեսել Արաբական խժդժութիւններից դէսը, բայց որ այժմ ահա արցունքի ծովեր քամեցին բիւր-բիւր աչքերից, գերեզման հանդիսացան հազար-հազար անմեղ երեխաների ու կանանց, և որ դեռ շարունակում են անյագ վիշապի նման կլանել մնացորդները երկրից ու երկնքից մոռացւած թշւառ հայերի...

Մեր ձեռքի տակ եղած անխնամ, բայց հոգի ցնցող տեղեկութիւններից երեւում են, որ դահիճները հայերին գաղթեցնելուց՝ ամբողջ գաւառներ ու շրջաններ միաժամանակ են տեղահան արել, բայց յետոյ նրանց մաս-մաս, բաժան-բաժան են արել, կատարեալ կոտորել, կենդանի մնացածներին ցաք ու ցրիւ տւել զանազան կողմեր. կինը մարդուց են բաժանել, երեխան՝ ծնողից, պապը՝ թոռներից, գիւղը՝ քաղաքից, քաղաքի մի մասն էլ մի կողմ շպրտել, միւսը՝ մի ուրիշ անկիւն։ Որևէ այս տեսակ վարւելն էլ իր հրէշային խորհուրդն է ունեցել, որպէս զի բոլոր տարաբախտները միասին չլինեն, և հնարաւորութիւն չունենան բոլորը միասին իրենց սև օրը ողբալու, իրենց միրձաւորներին, ծանօթներին մօտիկից տեսնելու «շռայլութիւնը» չունենան...

Այդպէս՝ Զէյթունի մի մասը քշել են դէպի Դամասկոսի կողմերը, միւս մասը՝ Բաղդադից հարիւր վերստ հարաւ։

Այնթաբի, Ադանայի, Մարաշի, Անտիոքի մի մասը նետել են Միջագետքի Ռաքքա և Հիթ քաղաքների շուրջը, միւս մասը՝ դէպի Դամասկոսի շրջանը՝ Հաւրան, Նաւուս և Հեսիա։

Էրզրումի և Տրապիզոնի հայերին թէ տեղն ու տեղը և թէ ճանապարհին կոտորելով, կոտորելով, մնացորդները հասցնում են Հալէպի մօտերքը, իսկ այնտեղից ուր են տանում, ինչ են անում նրանց հետ, յայտնի չէ...

Ադանայի մի այլ հատւածի, Կոնիայի, Կեսարիայի, Տիգրանակերտի, Խարբերդի գաղթականներն անցեալ տարւայ նոյեմբերին Եփրատի վրայ գտնւող Մէսքէնէում էին, իսկ թէ յետոյ ուր են հեռացրել, դարձեալ յայտնի չէ...

Ռաքքայի մօտ, գետեզերքին՝ գետնատարած թափւած են տասնեակ հազարաւոր հայեր՝ Խարբերդից, Բաբերդից, Բաֆրայից և ուրիշ տեղերից։

Դէր-Զօր, Աննահ, Ռամադ, Եփրատի շուրջը արաբական գրեթէ ամէն գիւղերում ցրւած են անթիւ, անհամար հայեր, Հայաստանի ամէն կողմերից՝ խառն ի խուռն։

Մշոյ, Բաղէշի հայութիւնը և Տիգրանակերտի հայերի մի մասը, որոնց հետ և Բաղդադից և 49 հոգի (ինչպէս են ճարել) քշել են Մոսուլ և Մծբին, բայց, ըստ վերջին տեղեկութեան, նրանց նորից տեղահան են արել նորերս ու չպրտել Միջագետքի խորքերը՝ Դէր-Զօր—Ռամադ։

Իսկ Անատոլիայի հայերի մեծագոյն մասը քշւած են Հալէպի և Դամասկոսի միջև գտնւող, դէպի առաջ և անապատները թեքւող տարածութեան վրայ, Կէրթ-Բուլակ և Գաթմա քաղաքների շրջակայքը։

Ինչքան է գաղթեցրածների թիւը.—այդ մասին ստոյգ տեղեկութիւն չկայ. սակայն միմիայն Դէր-Զօրից մինչև Ռամադ, 300 վերստի վրայ՝ զանազան կէտերում հաւաքւած և իրար գլխի թափթփւած են երկու հարիւր հազարից աւելի մի բազմութիւն, իսկ եթէ դրա վրայ աւելացնենք և Մոսուլից գաղթեցրածները, ուր ժողովւել էին Մշոյ, Բաղէշի և Տիգրանակերտի հայերը, որոնց դարձեալ տարել, հասցրել են Միջագետք, ապա կը ստանանք 24—250,000 անոց մի սարսափեցնող թիւ...

Իսկ թէ Դէր-Զօրից դէպի հիւսիս՝ Մծբին ու Խաուն, և դէպի հիւսիս-արևմուտք՝ Բիրեջիկի շուրջը, ապա Հալէպից դէպի հարաւ, Դամասկոսի աւազուտները, այդքան տարածութեան վրայ ինչքան հայեր կան տարագրւած՝ յայտնի չէ, սակայն, ի նկատի ունենալով, որ հայերնակ վայրերը դատարկել են անողորմ կերպով, ապա կարելի է մօտաւորապէս ասել, որ դրանց թիւը ևս 300,000-ից շատ պակաս չպիտի լինի։

Ուրեմն՝ 500,000 հոգի, մի ամբողջ ժողովուրդ՝ պոկւած տնից ու տեղից և քշւած հեռու ու հեռու, անյայտ կողմեր, անհիւրընկալ, սպանող անապատներ...

Այժմ տեսնենք, թէ ինչպիսի սև օրեր են ապրում մեր անծայր դժբախտ քոյր-եղբայրները Միջագետքում։

Առամյիս

ԶԵՄՍՏԻՕՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՒԱԾ ԿԱՐԾԻՔԸ ՑԵՆԶԻ ԵՒ ԿՈՒՐԻԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ *)

Մենք չենք կարող համաձայնել մեծամասնութեան այն կարծիքի հետ, թէ գեմստւոյի մէջ գերակշռող նշանակութիւն պիտի ունենան միայն կալւածատէրերը ընդհանրապէս և ազնւականները մասնաւորապէս, որպէս հողի հետ կապ ունեցող տարր։

Այդպիսի դրութիւն նախ և առաջ գործադրելի չէ Անդրկովկասի շատ վայրերում, շնորհիւ մասնաւոր հողա-

*) Տես «Հորիզոն» № 109.

digitised by A.R.A.R.@

տիրութեան բացակայութեան, ինչպէս օրինակ Ալէքսանդրապոլի գաւառում և Կարսի շրջանում. ուրիշ տեղերում էլ շատ չնչին է։ Բացի դրանից այն տեղերում էլ, որտեղ կայ կալուածատիրութիւն, հողատէրերի կապը հողի հետ շատ թոյլ է, եթէ չասենք չնչին է։ Նրանցից քչերն են վարում իրենց սեփական տնտեսութիւնը։

Տարածուած երևոյթ է, որ կալուածատէրերը ապրում են քաղաքներում, պարապում են այլ գործերով և ծառայութեամբ, իսկ իրենց հողը կապալով են տալիս։ Հենց այդ կապալառուներն են, որ կապ են պահում հողի հետ։ Սակայն խորհրդաժողովի մեծամասնութիւնը հնարաւոր չի գտնում տալ նրանց ընտրողական իրաւունքներ։

Կալուածատէրերի չնչին դերը և թոյլ կապը հողի հետ երևան կարելի է հանել և վիճակագրական տուեալներով, որ հրատարակուած են 1899 թւին Անդրկովկասեան վիճակագրական կոմիտէի կողմից, և վերաբերում են հինգ նահանգների։ Դժբախտաբար այդտեղ տուեալներ կան Երևանի նահանգի 4 գաւառների, իսկ Գանձակի նահանգի 2 գաւառների մասին*)։

Այդ տուեալները հետևեալներն են. Երևանի գաւառում, որի տարածութիւնն է 271,702 դեսեատին, կալուածատէրերին պատկանում էր 10,971 դեսեատին, այսինքն մօտ 4 տոկոս։ Այդ 10,971 դեսեատինից տէրերի անձնական կառավարութեան տակ էր գտնւում միայն 380 դեսեատին։ Մնացած տարածութիւնը տրւում էր կապալով։ 161 կալուածատէրերից միայն 45-ը իրենք էին վարում իրենց տնտեսութիւնը։

Շարուր-Դարալագեազի գաւառում, որի տարածութիւնն է 267,048 դես., կալուածատէրերին պատկանում էր 9,362 դես., այսինքն միայն 3 և կէս տոկոս։ Կալուածատէրերի թիւն էր 144, սրանցից միայն 68-ը ունէին սեփական տնտեսութիւն, որ բռնում էր 4,080 դես., մնացածը տրւում էր կապալով։

Սուրմալուի գաւառի տարածութիւնը հաւասար է 329,073 դ.։ Կալուածատէրերին պատկանելիս է եղել 3,845 դես., որից միայն 862 եղել է տէրերի ձեռքին, մնացածը տրւելիս է եղել կապալով։

Էջմիածնի գաւառը բռնում է 329,073 դես.։ 114 կալուածատէրերի պատկանում է 4015 դես, որից միայն 349 դես. գտնւել է 47 տէրերի ձեռքին, մնացածը տրւելիս է եղել կապալով։

Նոյնպիսի պատկեր է ներկայացնում և Գանձակի նահանգը։

Էլ ինչ կարելի է ասել կալուածատէրերի նշանակութեան մասին Երևանի նահանգի գեմստւոյական գործերում, մանաւանդ եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ այս թւերը այն ժամանակից մինչև այժմ շատ փոխւել են ի հարկէ ոչ յօգուտ կալուածատիրութեան։ Ո՞ր արդարութիւնն է պահանջում գեմստւոյական գործերի ղեկավարութեան մէջ գերակշիռ դեր տալ կալուածատէրերին, էլ չենք խօսում ազնուականութեան և կալուածատիրութեան կատարեալ բացակայութեան մասին Անդրկովկասի լեռնային մասերում, օր. Ալէքսանդրապոլի գաւառում, որտեղ կայ միայն երկու մանաւոր կալուած և մի քանի կտոր հող ջրաղացներով հանդերձ։

Մեծամասնութիւնը, պաշտպանելով հողատիրական ցենզը և կալուածատիրական կուրիան, ըստ երևոյթին չի նախատեսել, որ մեզնում կարող է առաջ գալ այնպիսի այլանդակ երևոյթ, որպիսին գոյութիւն ունի Ռուսաստանի մի քանի գաւառներում, օրինակ Ուլեաանօ-Սերգսկի գաւառում, որտեղ առևտրից և արդիւնաբերութիւնից ստացւում է գեմստւոյական տուրքերի ամբողջ 62 տոկոսը, իսկ կալուածատիրութիւնից, որը մեծամասնութիւն ունի գեմստւոյական ժողովում (30-ից 17 ձայն)—միայն 6 տոկոսը։

Հարկային ցենզի և առևտրա-արդիւնաբերական դասի մասնակցութեան գաղափարը օտար չէ մեր օրէնսդրութեանը, և մենք պաշտպանելով հարկային ցենզը և առևտրա-արդիւնաբերական դասի մասնակցութեան իրաւունքը, նոր սկզբունքներ չենք մըտցնում օրէնսդրութեան մէջ։ Այդ սկզբունքը տեղ գտաւ 1903 թւի գեմստւոյական կանոնադրութեան մէջ, որ վերաբերում էր 6 արևմտեան նահանգներին։ Այս կանոնադրութեան § 14 ի հիման վրայ գեմստւոյական գործերին մասնակցելու իրաւունք ունին բոլոր գեմստւային տուրք վճարողները, եթէ նրանք ապրել են 3 տարուց ոչ պակաս գեմստւոյի շրջանում։ Նոյն սկզբունքը ընդունուած է Պետական Դումայի ընտրութիւնների օրէնքում։

Մասնաւորապէս առևտրա-արդիւնաբերական դասակարգին ընտրողական իրաւունք տւեց 1864 թւի կանոնադրութիւնը։ Նոյն իրաւունքով օգտւում են 1892 թ. քաղաքային կանոնադրութեամբ, որը, որոշ փոփոխութիւններով հանդերձ, 1890 թւի գեմստւոյական կանոնադրութեան պատճէնը կարող է համարւել։

Հաստատելով հարկային ցենզը, որ հաւասարեցնում է բոլոր գեմստւային տուրք վճարողներին, մենք դրանից այն տրամաբանական եզրակացութիւնն ենք անում, որ իրաւունքների հաւասարեցումը պէտք է գործադրւի ընտրողական գործողութեան բոլոր աստիճաններում, և ամենից առաջ ընտրողական ժողովների կազմակերպման մէջ։ Այդ տեսակէտից մենք կարծում ենք, որ ընտրողական ժողովը պէտք է լինի ընդհանուր բոլորի համար առանց բացառութեան գիւղացիների, և բոլոր ընտրութիւնները գեմստւոյական հիմնարկութեան առաջին աստիճանի համար պիտի լինեն ուղղակի։ Ընտրողների բաժանումը զանազան կուրիաների մենք վնասակարպէս մերժում ենք, գտնելով որ թէ ազնուականները, թէ ազնուական կալուածատէրերը, թէ գիւղացիները և թէ առևտրա-արդիւնաբերական դասը բոլորն ունին ընդհանուր շահեր գեմստւոյի մէջ։ Բաժանել սրանց զանազան գրուպպաների դասային կամ սեփականատիրական սկզբունքի հիման վրայ՝ անհրաժեշտ չէ և ցանկալի էլ չէ հենց այն պատճառով թէկուզ, որ դա կը խորացնի գեմստւոյական կեանքի մէջ խտրութիւնը, մինչ գործի յաջողութիւնը հնարաւոր է միայն բոլորի շահագրգռութեան դէպքում։

Մասնաւորապէս ազնուականների առանձնաշնորհումների վերաբերմամբ պէտք է նկատենք, որ եթէ ապադասականութեան սկզբունքը գեմստւոյական կեանքում աւելի ուղիղ և արդարացի է նորմալ ժամանակներում, ապա նա՞ ուղղակի պարտաւորական է այժմ, այս պատմական անհրկու ժամին։

Գերմանիայի դէմ մղւող հերոսական պատերազմը հասարակական գիտակցութեան մէջ առաջ բերեց վերագնահատում այն բոլոր հասարակական պայմանների, որոնք համարւում էին անփոփոխելի։ Նա դրեց ամբողջ երկրի առաջ բոլոր կենդանի ոյժերի միութեան պահանջը յանուն մեր առաջ կանգնած պատմական մեծ խնդիրների։ Եթէ այդ խնդիրների վեհութեան առաջ հարթւում են ամեն տեսակ դասային տարբերութիւններ, եթէ բոլորն զգում են իրենց մէկ հոգով և զգացումներով ու ջերմ ցանկութեամբ լի յետ մղել հայրենիքի վրայ իջեցրած հարւածը, միթէ այդպիսի մի վայրկեանում հնարաւոր է փորձեր անել ամրապնդելու դասային հին իրաւունքները։

Այդ պատճառով մենք կարծում ենք, որ մեր գեմստւոյական կառուցւածների մէջ ամեն ինչ, որ համապատասխանում է ժողովրդական միաբանութեան, որ ոչնչացնում է ազգաբնակութեան մէջ եղած խտրութիւնը—պէտք է ողջունելի ճանաչւի։ Իսկ ինչ որ յարուցանում կամ պահպանում է այդ խտրութիւնը—պէտք է վճռականօրէն վերացւի, քանի որ պատերազմից յետոյ կըսկսւի շինարարական մի նոր շրջան, որը պիտի վերանորոգի և վերածնի երկիրը այն աւերածութիւններից և տնտեսական ճգնաժամից, որոնք ստեղծւել են համաշխարհային պատերազմի պատճառով։

Ապագայային գեմստւոն կեանքի կը կոչի ազգաբնակութեան բոլոր լաւագոյն ոյժերը, առանց հասարակական և սոցիալական դրութեան խտրութեան։

Ռուս օրէնսդրական քաղաքականութիւնը Կովկասում վերջին տարիների ընթացքում ներշնչւած է եղել ապադասայնութեան սկզբունքով։ Ճորտատիրական իրաւունքի ոչնչացումը, ժամանակաւոր-պարտաւորական յարաբերութիւնների վերացումը, ապադասային դատարանի հաստատումը, ընդհանուր ժողովրդական կրթութիւնը, երկրի շատ տեղերում գոյութիւն ունեցող բարձր դասին, ազնուականութեան աստիճանի մէջ չհաստատելը, բոլոր դասերի հաւասարեցումը պետական ծառայութեան խնդրում, համագիւղային գիւղական հասարակութեան նախագծի մշակումը, մի քանի նահանգներում առանց ազնուականների կուրիայի գեմստւօ մտցնելը, և այլն և այլն—այս բոլորը արտայայտութիւններ են մէկ ընդհանուր տենդենցի՝ յենւել նախ և առաջ ժողովրդի վրայ, ապահովել նրա շահերը։ Եւ այժմ, եթէ գեմստւոյում ազնուականներին կը տրւի գերակշռող տեղ, դա կարող է առաջ բերել ժողովրդական մասսաների մէջ դժգոհութիւն հենց այն մոմենտում, երբ ամենից աւելի հարկաւոր է յենւել այդ մասսաների վրայ, գէթ կոչել նրա ստեղծագործական ոյժերը և խանդը։

Դասական սկզբունքի հաստատման բոլոր անպատեհ հետևանքները աւելի ծանրանում են երկրի մի քանի շրջաններում այն հանգամանքի շնորհիւ, որ որոշ ազգութիւններ չունին արտօնեալ դասեր, և ազնուականների կուրիայի ստեղծումը առաջ կը բերի մի ազգութեան գերակշռութիւն միւսների վրայ։

Դասային գեմստւօն ձևը կը տայ հենց իրեն՝ Անդրկովկասի ազնուականութեանը։ Դասային գեմստւօն կուժեղացնի դասակարգային խտրութիւնը, կը ստեղծի դասակարգային և ազգային շփումներ, որոնք վերջին հաշւով կանդրադառնան և ազգաբնակութեան դրութեան վրայ։

Մենք ենթադրում ենք նոյնպէս, որ մէկ ընտրողական ժողովը հնարաւորութիւն կը տայ գերակշռող գեմստւոյական տարրին (գիւղացիութեանը և կալուածատէրերին) անցկացնել իրենց իրաւասուներ այնպիսի անձանց, որոնք առաջ կը մղեն մեծամասնութեան ձգտումները։ Ուրեմն ոչ մի վտանգ չկայ, որ գեմստւոյի մէջ կը մտնեն զանազան պատահական տարրեր։ Սակայն ի նկատի ունենալով տարածութիւնների ընդարձակութիւնը և հաղորդակցութեան ճանապարհների վատութիւնը, մենք հնարաւոր ենք գտնում ստեղծել մի քանի ընտրողական ժողովներ ըստ շրջանների, ինչպէս գոյութիւն ունի Ստաւրոպոլի նահանգում։ Այսպիսով ընտրողները կը մասնակցեն ընտրութիւններին աւելի մօտիկ կենտրոնում։

Ինչ վերաբերում է տուրքի այն մինիմումին, որ ցենզի իրաւունք է տալու, մենք գտնում ենք, որ գիւղացիների համար չպիտի լինի ոչ մի նորմա, քանի որ մինչև անգամ 1890 թւի կանոնադրութիւնը բոլոր գիւղացիներին մասնակցութեան իրաւունք է տալիս անկախ նրանց վճարած գեմստւային տուրքի քանակից։ Մենք կարծում ենք, որ պէտք է մասնակցի ընտրութիւններին ամեն մի գիւղացի, որ վճարում է գեմստւային տուրք ո՛ր և է քանակութեամբ։

Տուրք վճարողների միւս կատեգորիաների համար մենք ենթադրում ենք սահմանել 1 ռուբլու մինիմում։ Այդպիսի փոքրիկ ցենզը հնարաւորութիւն կը տայ մասնակցելու ընտրութիւններին ամենափոքր կալուածատէրերին անգամ, զօրեղացնելու գեմստւոյական կեանքում նրանց կշիռն ու նշանակութիւնը։

Այս բոլորի հիման վրայ մենք գտնում ենք.

1) Ընտրողական իրաւունքը պիտի տարածւի այն բոլոր գեմստւոյական և յօգուտ գեմստւոյի տուրք վճարողների վրայ, որոնք վճարում են այդպիսի մէկ ռուբլուց ոչ պակաս, ի թիւս որոնց և առևտրականներին և արդիւնաբերողներին այն բացառութիւններով, որ ցոյց է տրւած քաղաքային ինքնավարութեան կանոնադրութեան մէջ։

2) Գեմստւոյի առաջին աստիճանի ընտրութիւնները պիտի տեղի ունենան մէկ ժողովում, առանց կուրիաների բաժանման։

3) Ընտրողների յարմարութեան համար ընդհանուր ընտրողական ժողովները հրաւիրւում են առանձին ռայոններում։

4) Գիւղերում բոլոր տնտեսութիւն վարող և (домохозяева) տուրք վճարողները մասնակցում են ընտրողական ընդհանուր ժողովին միւս տարրերի հետ ընդհանուր հիմունքներով, և անկախ իրենց վճարած տուրքի քանակից։

*) Զարմանում ենք, որ այս կարծիք ներկայացնողները չեն օգտել 1905 թւի Փոխարքայի գլխին կազմւած գեմստ. խորհրդաժողովին առաջարկած թւերով, որոնք վերաբերում են բոլոր վայրերին լրիւ։ Խմբ.

ՆՈՐ ԿՈՉ ՄԸ ՌՈՒՄԻՆԱԿԱՆ ՇԻԲՐ…

Սիլիր գտնւող Թրքահայ աքսոր…
ներու Թախանձագին խնդրան…
վերջ, ահա նոյնքան տխուր ու սր…
ճմլիկ կոչ մը Ռումինական Շիբրող…
Ռումինական Շիբրողում գտ…
45 հայ աքսորեալներու կողմէն Գ…
րոս Դաւարճեանց կը գրէ.
«Երթը ամիսներէ ի վեր Ռումին…
կան Շիբրողին մէջ փակւած են թ…
քահայ և պուլկարահայ 45 երի…
տարդներ, որոնք Կովկաս անցն…
համար եկած էին Ռումինիա։
«Շիբրողի կեանքը անհամեմատ…
րէն անտանելի է. Տրւած սնունդը ա…
բաւարար է, իսկ պահանջւած աշխ…
տանքը շատ ծանր։ Շատեր արդէ…
տէն մինչև իրիկուն հող կը կրեն, պ…
կը շարեն, հսկողութեամբ ռումին պ…
հակներու։
«Ռումինահայերը հաւաքական գ…
մուծով մը չուզեցին նոյն իսկ խընդ…
րել Պրաթիանուի կառավարութենէն
որ ազատ արձակւինք։ Զապէն Եւզ…
հայ թաղականութիւնը մեզի մէկ-մէ…
ֆր. փող բաժնելով բաւականացաւ։
«Մենք չւարած ենք, չգիտենք թ…
մեր պէտք է գիտել, եթէ կովկասեա…
ազգային մարմինները լրջօրէն մա…
ծեն Շիբրողի գոհերուն վրայ, կարո…
են միջոցներ գտնել։ Մեզ հետ գտնւո…
100-է աւելի սերբ դասալիքներ Ռու…
սիոյ միջամտութեամբ ազատ արձակ…
ւեցան»։

Լ. Լաճ…

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստանը, բացի իր միջնորդ…
դերից, առաջնակարգ նշանակութիւ…
ունի հենց ինքը.—
Այստեղ էր, որ Գերմանիան ծր…
գրել էր ամբարել իրեն պակաս…
հում նիւթերը։ Ռուսական յառաջխա…
ղացութիւնն այժմ անիրագործելի…
դարձնում Բաղա—Պոլիս գծի միա…
ցումն ու Բաղդադի երկաթուղու վե…
րականգնումը։ Ի դերև ելան նրա յո…
սերը՝ մարգանից, խրոմ, կապար և
պղինձ հայթայթելու հայկական նա…
հանգներից, որոնցով այնքան հա…
րուստ են նրանք։ Սըւազի ու Դիար…
բէքիրի հացահատիկներն այլ ևս չեն
յափշտակւելու Բեռլինի և Վիեննայի
գործակալների ձեռքով՝ այն օրը, երբ
Բաղդադի երկաթուղին երկուսի բա…
ժանւելով այլ ևս Պոլիս չէ տանելու
բամբակի վագոններ Գերմանիայի
համար Կոնիայի, Ադանայի և Մեր…
սինի ոռոգւած դաշտերից։

*) Շիբրողը (Մոլդաւայի շրջան), նաւ քաղա…
քին մօտիկ ռուս-ռումինական սահմանագլ…
խէն 7—8 վերստ հեռաւորութեամբ յատկացւ…
պատրաստուած աքսորավայր մըն է։ Լ. Լ.

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆԸ

Կանչում է կրկին լուռեղէն հեռուից
Յաղթական ձայնը սուրբ հայրենիքի.
—Ելէք, իմ որդիք, լացող խաւարից,
Հերիք տառապիք գերկը տանջանքի։
Օտար հող ու ջուր, օտար արևներ,
Ձեր հոգուն երբէք գգւանք չեն բերի,
Ի զուր էք մաշում օտար ճամբաներ,
Օտար երկնի տակ հանգիստ չէք գտնի։

Ետ դարձէք կրկին երկիրը սիրուն,
Ուր ամեն մի թուփ կարօտել է ձեզ,
Այնտեղ ձեր սրտում կը ծաղկի գարուն,
Գարունը քնքուշ-քնքուշ սիրոյ պէս։
Վիշտ ու դառնութիւն, լքւած ու անտուն
Հողմերի թևով կանցնին ու կերթան.
Երգ ու խրախճանք, քաղցր ու ժպտուն
Անուշ զօղանջով ձեզ այցի կըգան։
Նորից կը հնչի լէլէն գեղջուկի,
Խոփ ու մանգաղի շառաչը հզօր,
Եւ ամեն շուրթից խինդ ու բերկրանքի
Ծաղը կը լուի, խօսքը լուսաւոր։
...Կանչում է անվերջ, կանչում անդադար,
Յաղթական ձայնը սուրբ հայրենիքի.
Եւ բոյր ու բուրմունք, դաշտ ու լեռ, անտառ,
Հազար գիւթանքով կանչում են կեանքի...

Վարսենիկ Աղասեան

ԵՐԵՔ ՀԱՐԻՒՐ ԿՈՒԺ ՋՈՒՐ

I

Թամարան մի խեղճ ու կրակ արհեստաւորի կին էր։

Երկու ամուսինները միայն։ Մէկն իր արհեստն էր բանեցնում, միւսը լւացք էր անում։ Եւ դրանով ապրում էին։

Զաւակ չունէին։ Ծախքերը թեթև էր։ Թեթև այնքան, որ օրն անում էին, օրն ուտում։—Ինչ հարկաւոր է աւել աշխատել. փողւան համար հոգալը մեզ նմանին մեղք է։ Այդպէս էին մտածում նրանք, այդպէս նայում կեանքի վրայ։

Երկուսի էլ արև օրերն անցել էին, և նրանք արդէն հասել էին ծերութեան շէմքը ու իրենց աշխատանքով քարշ էին տալիս իրենց գոյութիւնը։

Այր ամուսինը, սակայն, շուտով դադարեց գործելուց։ Նրա արհեստը բան չսւաւ, որովհետև մոդից ընկել էր, զառամել այնպէս, ինչպէս զառամում են մարդիկ ու անպէտք դառնում... Եւ դրա համար երկուսի էլ հոգսը քաշելու ծանրութիւնն ընկել էր միայն Թամարի վրայ։

Նա պէտք է լւացք անէր, ջուր կրէր սրա-նրա համար, որ օրական մի քանի կոպէկ ստանար—հացի փող, սենեակի վարձ, հագուստի և այլն և այլն, և դրանով իրան էլ պահէր, ամուսնուն էլ։ Եւ անում էր անտրտունջ։

— Իմ մեղքս է, ասում էր, ով պիտի պահէ իմ ծերացած ամուսնուն։ Զահել վախտն ի՞նքն է արել պահել, հիմա էլ ես պիտի պահեմ։

Ու պիտի ապրէին օրական մի քանի կոպէկով...

Պատերազմը այնպիսի առասպելական թանգութիւն առաջ բերաւ, որ բանւորի արածը հացի փող էլ չէր դառնում։

Այդ էլ մի բան էր, եթէ լինէր։ Թանգութիւնն այնպէս էր ընկնել մարդկանց, որ ժողովրդի մէջ հալ չէր մնացել և ամեն մարդ իր գլխի համար էր մտածում, իր տան գործն իր ձեռքով կատարում։

Եւ այդպէս՝ շատ բանւորի ու արհեստաւորի համար աշխատանքի դուռը փակւեց։

Շատերի համար... իսկ Թամարան այդպէս չէր ու այդ օրում չէր։ Նա աստղ ունէր։ Նրան չէին մերժում իր խանումները։ Նրա գործը միշտ կար։

Նա աստղ ունէր... Եւ նրա աստղը իր առնական դէմքի մէջն էր. ծիծղուն, սրախօս, բացճակատ, խօսքի դէմ չասող և... մի քիչ էլ խելառի տպաւորութիւն թողնող, որի համար ամենքը սիրում էին նրան։

Որտեղ, ում պատահում էր՝ բոլորն էլ նրա քէֆն էին հարցնում, նրա սրախօսութեամբ զւարճանում։ Իսկ պատերազմի ժամանակ նա լըջացել էր և մտահոգութեան դրոշմ էր կրում իր դէմքին։

Ի՞նչ ծանրացել է մեր Թամարը.— ասում էին նրա կողքից անցնողները, նրա սրախօսութեան ականջալուները։

Բայց նա լուռ էր, մտախոհ, դէմքը մռայլւած, սիրտը տխուր։ Ու որ գըլխով մտնում էր, ինչ բանից բռնում էր՝ առաջին խօսքը պատերազմն էր, վերջինը՝ Հայաստանը։

— Ձեզ մատաղ, բա ռուսը ե՞րբ է յաղթում, բա Հայաստանը ե՞րբ է ազատւում։—Հարցնում էր նա։

— Շատ ես մտածում Հայաստանի համար, Թամարա, հարցնում էին նրան հեգնանքով բան ու գործի տէր խանումները.—չ'ւսա արա գործդ վերջացրու. դու ի՞նչ կարող ես անել Հայաստանի համար։

— Ես վիրաւորւում եմ, այդպէս մի ասէք... Ո՞վ է ինձ չափ մտածում, ով ինձնից շատ ցաւում։ Երբ լսում եմ, թէ հայերին կոտորում են, հայ կանանց ու աղջիկերանց գերի տանում, իսկ անտէր երեխաներին սովի ճանկերում սպանում՝ սրտիցս արիւն է կաթում. երբ կարդում են մօտս, թէ այս ինչ հարուստն այսքան հազար տւեց, այս ինչ քաղաքից այսքան հաւաքեցին և ուղարկեցին այդ տանջւած ու մաքառած ժողովուրդին, ուղղակի սիրտս տրաքում է. ասում եմ. Տէր Աստուած, բա էնքան չունենամ, որ ամբողջ եղած չեղածս տամ իմ ազգին էս զուլումից ազատեմ... Էնքան զօռումս չլինի, որ էդ անտեղ զանները կոտորող գազաններին փրթեմ ու ոտիս տակ ջարդեմ... Բայց ինչ անեմ ես. ոչ ոյժ ունեմ, ոչ փող. ունեցողն՚երն էլ խիղճն Աստւած է կարել. չեն օգնում։

— Օգնում են, Թամար, հրէն ամեն տեղ օգնում են. հարուստն էլ է օգնում, աղքատն էլ, ռուսն էլ է օգնում, ֆրանգն էլ, Ամերիկան էլ է օգնում, ինգլիզն էլ... ամենքն էլ օգնում են, հապա կարծում ես չեն օգնում։

— Չէ՜... օգնել էլ կայ, օգնել էլ. բա որ օգնում են, ինչո՞ւ են էնքան գրում, թէ քաղցած են, հիւանդ են, մերկ են, անօթի են...

Ու այն յամառ կարծիքին էր Թամարն, որ եթէ օգնեն այնպէս, ինչպէս հարկաւոր է, ոչ կը թողնեն այնքան մարդ կոտորւի, ոչ էլ կը թողնեն սովից մեռնող լինի։

II

Երեք ամիս շարունակ Թամարն էլ շարունակ բերան չի բաց անում, էլ կոլից չի խօսում։ Տեսնողներն ասում են՝ սա էլ էն Թամարան չի, փոխւել է։ Նա մելամաղձոտի և հոգեպէս տանջւողի տպաւորութիւն էր թողնում։

Ու խոր կար նրա սրտումը, սրբազան ուխտ, որը ոչ ոքին չէր յայտնում։

Եւ այդ սրբազան ուխտը կատարելու համար նա վճռել էր...

Ցուրտ ձմռան բուք ու բորան օրերին քաղաքի սառնամանիք փողոցներում, լաթերը հագին, ցնցոտիների մէջ, ձեռները փչելով, այս ու այն աղբիւրի մօտ կանգնած ջրի հերթ էր պահում, կուժը լցնում ու տանում իր ծանօթ խանումների տները։

Մի օր լւացք, մի օր ջուր։

Լւացքի փողն ուտում էին, ջրի փողը պահում։

Ջրի փողը... կուժը մի կոպէկ—արդէն յայտնի էր ամենքին։ Թամարան աւել փող չէր առնում. աւելի ճիշտը նրան աւել չէին տալիս, ինքն էլ չէր սակարկում։ Ամեն բանի գին մէկին հինգ աւելացել էր, իսկ Թամարի ջրի գինը նոյն մի կոպէկն էր։ Դրա համար էլ ընկեր-ընկերները շարունակ մեղադրում էին նրան, թէ ինչու աժան ես ծախում։

— Քո խեղճութիւնը քո տունը քանդել է, ասում էին.—էն ո՞վ է կուժը մի կոպէկ ջուր ծախում, որ դու ծախում ես։

— Ես աւել թամահ չեմ անում, և դրա համար էլ մուշտարիներս միշտ կան։ Եթէ աւել թամահութիւն անեմ՝ ձեզ նման մի օր չեմ ծախիլ, հինգ օր պարապ նստիլ...Ջուր է, էլի. ինձ համար էս Մուկոլի ապրանք չի, որ մանէթին մանէթ փող աշխատեմ։ Աստւած հոգին լուսաւորէ Թամիրենց Թագէոսին. քաղաքին համար ջուր է բերել, որ ժողովուրդը լւանայ, աղքատներն էլ մի մի կոպէկով ծախեն, բաւականանան։ Գինումը հօ կոպէկ չենք աւել։

Ասաց ու լռեց Թամարան և երեք ամսւայ ընթացքում ծախած ջրից երեք հարիւր կոպէկ յետ գցեց։ Երբ լրացաւ երեք հարիւր կոպէկը, նա մի օր վեր կալաւ և լուռ ու մունջ, առանց մէկին իր սրտի գաղտնիքը յայտնելու, գնաց առաջնորդարան։

Նրան սկզբում մուրացկանի տեղ ընդունեցին և չէին ուզում ներս ընդունել։ Իսկ երբ յայտնեց, որ ինքը մի ուխտաւոր կին է և եկել է առաջնորդին իր ուխտը յայտնելու, նրան ներս թողեցին։

— Հայր սրբազան, իմ ազիզ ազգի փրկութեան սեղանին ուրիշ աւելի մեծ բան զոհաբերութիւն անելու ոյժ ու կարողութիւն չունիմ, բացի այս փոքրիկ թէքթի մէջ կապած զուռզարից։ Դա իմ հազարներս ու միլիոններս են, որ յետ եմ գցել կոպէկ-կոպէկ և կուժ-կուժ ջուր ծախելուց, ու բերել քեզ յանձնելու, որ ուղարկես Կաթողիկոսին մեր թշւառ քոյրերի համար։ Առ... ընդունիր և ուխտս կատարիր։

Ասաց ու հանեց գրպանից սև չթէ մի կտորում կոպէկ դրամները և դրեց առաջնորդի առաջ։

Առաջնորդն զարմանքով նայեց Թամարային, նրա լումային և … նրա … կնոջը՝ օրհնելով նրա բարեսրտութիւնը...

Այդ օրւանից Թամարան այլևս իր տխուր չէր պահում. նրա դէմքը յոգնած ու տանջւած չէր երևում, այլ մի տեսակ ինքնաբաւական, մի տեսակ մխիթարւած։ Եւ երբ լուր տարածւեց քաղաքում, թէ մի կին 300 կուժ ջուր է կրել ծախել ու նրա փողն ուղարկել Կաթողիկոսին և օրհնութեան թուղթ է ստացել. նա նեղացաւ, թէ ինչու իր գաղտնի բարեգործութիւնը հրապարակ է հանել։

— Ճիշտ, Թամարա, օրհնութեան թուղթ ես ստացել—հարցրին նրան ծանօթները։

— Հա, Կաթողիկոսի ցաւը տանեմ, որ էն եմ, որ ինձ օրհնութեան թուղթ գրի։

— Բայց փող ուղարկեց ճիշտ է …

— Հա, հա, ճիշտ է, ճիշտ... գաղտնի … ես … անէի, թէ ամաչում, որ մանէթ եմ ճարել ուղարկել։

Շատերը չէին հաւատում՝ նոյն խօսքերն … յառի տեղն ընդունելով Թամարային...

Միսաւր

„ՀՈՐԻԶՈՆԻ" ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԻՑ

Էրզրում, 7 մայիսի

Քաղաքն օրէցօր կենդանութիւն է ստանում։ Քաղաքի աղբիւրները մաքրւած են ամբողջովին. շատ տներ և խանութներ քանդելով, լայնացնում են փողոցները։ Բացւած են բաւականաչափ խանութներ, հիւրանոց և հիւանդանոցներ։

Հայերի թիւը օրէցօր աւելանում է. շարունակ գալիս են թէ Կովկասից և թէ քաղաքիս շրջակայքից, որոնք ազատ են մնացել ընդհանուր կոտորածից։ Շատ հայերի տներում այժմ թուրքեր են ապրում, պնդելով որ իրենցն է։

Զարմանալի թանգութիւն է տիրում. շաքարն արժէ 80 կ.—1 ռ. ֆունտը, հացը 15 կ., ձուն հատը 10 կ., կաթը 8—10 կ. բաժակը, իւղը 1 ռ. 60 կ.։

Մ. Զաքարեան

digitised by A.R.A.R.@

Անցած յուլիսին իմպերիալիզմի պաշտօնական բերան պ. Ռորբախը հետևեալ խոստովանութիւնն էր անում.

«Ի՞նչ կը պատահի, եթէ դաշնակիցները բաժանեն Բոսֆորից մինչև Պարսից ծոցը և Սուէզից մինչև Մասիս գտնւած հողամասը, կամ եթէ մենք կորցնենք այնտեղ մեր ամբողջ ազդեցութիւնը։ Պատասխանը պարզ է—դա կը լինէր Գերմանիայի վերջը համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ. մենք դուրս կը գայինք առաջնակարգ պետութիւնների շարքից։ Օսմանեան կայսրութիւնն այսօր տարածւում է այնպիսի գաւառներում, որոնց կարևորութիւնը միջազգային առևտրական և համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ հետզհետէ աւելանում է... Ով յետ չպրծւի այդտեղից, կը կորցնէ իր ամբողջ միջազգային դերը։ Գերմանիան իր պատմութեան անկման շրջանն է ապրում» (Das Groessere Deutschland, № 31—1915 թ.).

(«Le Temps», № 20031)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Պետրոգրադ, 14 մայիսի

(Հեռագրով, ստացւած է մայիսի 17-ին)

Պատերազմի դժբաղդ զոհերի օգնելու ամենքին ի գործ հրաւիրող մի շարք ջերմ ճառախօսութիւններից յետոյ, հայկական համագումարը մայիսի 13-ի գիշերը փակւեց։

Մայիսի 13-ի ցերեկը և երեկոյեան ընդունւեցին իրաւաբանական և կազմակերպչական սեկցիաների որոշումները։ Երկարատև վիճաբանութիւններից յետոյ ընդունւած է պատերազմի զոհերին օգնող հայ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչների համագումարներ կազմակերպելու որոշումը։ Այդ որոշման համաձայն կազմւում է կենտրոնական կոմիտէ, հրաւիրւում է գործադիր մարմին բաղկացած եօթ հոգուց, հիմնւում է կենտրոն վերատեսուչ յանձնաժողովների իրաւունքներով։ Բոլոր խոշոր կազմակերպութիւնները և մի քանի քաղաքային հասարակութիւններ միասին տալիս են 3-ական անդամ կենտրոնական կոմիտէի համար, թիւրքահայ փախստականներին օգնող կազմակերպութիւնները—մէկ անդամ, պարսկահայ փախստականներին օգնող մարմիններ—2, մնացած նպաստամատոյց ընկերութիւնները—1-ական։ «Եղբայրական Օգնութեան» կողմից ձայների թիւը որոշել թողնւած է Կաթուղիկոսի հայեցողութեանը։ Բոլոր կազմակերպութիւնները միացնող կենտրոնական կոմիտէն գումարւում է տարեկան ոչ պակաս քան երկու անգամ Թիֆլիսում։ Կոմիտէն բաժանմունքներ ունի Պետրոգրադում և ուրիշ տեղերում։

Համագումարն ընտրեց ապագայ կենտրոնական կոմիտէի սաղմը, պարտաւորեցնելով նրան միացնելու պատերազմի զոհերին օգնող բարեգործական և կուլտուրական բոլոր կազմակերպութիւնները։

Պետրոգրադի բաժանմունքը մինչև կենտրոնական կոմիտէի գումարումը՝ լիազօրւում է համագումարի կողմից ստանալ և բաշխել ներքոյիշեալ անձերի գիտութեամբ կառավարական և միւս գումարները՝ բաւարարելու համար փախստականների բոլոր կարիքները։

Կենտրոնական կոմիտէ կազմակերպելու գաղափարն իրագործելու համար ընտրւած են Գարեգին վարդապետ, Առիբէկեան Ալեքսանդր, Մամիկոնեան Ստեփան, Զալխուշեան Գրիգոր, Տէր Միքայէլեան Հայկ, Առաքելեան Համբարձում, Թերլէմէզեան Փանոս, Ցարութիւնեան Սամսոն, Սահակեան Աւետիք։

Զոլախեան

—

Պետրոգրադ, 11 մայիսի

Մայիսի 10-ին, ցերեկւայ ժամը 3-ին, ճանապարհների հաղորդակցութեան ճարտարապետների ընկերութեան դահլիճում հանդիսաւոր կերպով բացւեց հայկական համագումարը։

Կազմակերպիչ բիւրօի նախագահ պ. Դր. Տիգրանեանը, դիմելով ներկայ եղողներին, շնորհակալութիւն յայտնեց պրոֆեսորներին և ակադեմիկոսներին, որոնք պատւել էին իրենց ներկայութեամբ համագումարի բացումը, ապա ողջունեց պատգամաւորներին «բարով եք եկել» դարձւածքով և ասաց հետևեալը.

«Ձեզ ժամանակաւորապէս խլել ենք այն սուրբ գործից, որը հաւանդուն կերպով առաջ էք տանում պատերազմի սկզբից։ Հաւաքւելով ի միասին՝ կը մշակենք լայն գործունէութեան ծրագիր, կը լաւացնենք ու կը թեթևացնենք մեր հայ գաղթական եղբայրների անտանելի դրութիւնը. բացի այդ, կը մշակենք մի նոր ուղեցոյց, որով զինւորւելով կը ընտրենք մի նոր կեանք մեծ Ռուսաստանի հովանու տակ»։

Վերջում, պ. Տիգրանեանը յայտարարելով համագումարը բացւած, առաջարկում է ընտրել պրեզիդիում։ Ընտրւում են. նախագահ՝ երդւեալ հաւատարմատար Ստ. Մամիկոնեան, օգնականներ՝ պրոֆեսոր Վար. Վարդանեան, երդւեալ հաւատարմատարներ Դր. Զալխուշեան և Ալ. Առիբէկեան։ Քարտուղարների պաշտօնների համար ընտրւում են պ. պ. Ցակ. Բողդանեան, Խաչ. Փորքշեան և Ցովս. Թադէոսեան։

Գ. Մամիկոնեանը իր ընտրութեան համար շնորհակալութիւն յայտնելուց յետոյ՝ ասաց մօտաւորապէս հետևեալը.

— Ինչ էլ որ անենք, ուր էլ որ լինենք, մեր հայեացքը պիտի ուղղւած լինի դէպի Գերագոյն Հրամանատարի կայանը, և այնտեղից է, որ մենք պիտի սպասենք շատ ու շատ բան, ուստի առաջարկում եմ ուղարկել Նորին Կայսերական Մեծութեանը հաւատարիմ հպատակութեան և շնորհակալական հեռագիր։ Մենք չենք կարող մոռանալ և մեր հայրենի Կովկասը, այնտեղ է լուծւելու մեր տաճկահայ եղբայրների բախտը. առաջարկում եմ հեռագիր ուղարկել Կովկասի Փոխարքայ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայևիչին, Հայաստանի մայրաքաղաք Էրզրումը գրաւողին։ Մենք գիտենք, որ տասնեակ հազարաւոր, հարիւր հազարաւոր գաղթականութիւնը Վասպուրականից և այլ վայրերից լայն ընդունելութիւն և ապաստան գտաւ Էջմիածնում. այնտեղ բացի անմիջական օգնութիւնից՝ նրանք մխիթարւում ու քաջալերւում են հոգեպէս, ուստի մեր պարտքն է հեռագրով դիմել Նորին Սրբութեան՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին և խնդրել նրա օրհնութիւնը։

Բոլոր առաջարկները ընդունւում են ծափահարութեամբ և յանձնարարւում է պրեզիդիումին կազմել և ուղարկել հեռագիրները։

Այս ամենից յետոյ պ. Մամիկոնեանը իր ճառում յայտնելով, որ գաղթականութիւնը սերտ կերպով կապւած է հայոց հարցի հետ, ժամանակագրական կարգով տալիս է այդ հարցի ծագման և ընթացքի ու նրա հետ կապ ունեցող երևոյթների նկարագիրը։ Հայոց հարցի սկզբնաւորումը պայմանաւորւում է, ճառախօսի ասելով, Պետրոս Մեծի և հայերի միջև եղած յարաբերութեամբ և այդ հարցը քանի գնում է՝ այնքան մեծանում է և միևնոյն ժամանակ հայի համար մի հաւատամք է դառնում այն համոզմունքը, որ իր ազատագրումը սկսել է և վերջանալու է Ռուսաստանի շնորհիւ և մասնակցութեամբ։ Ցետոյ, շօշափելով մի շարք պատմական փաստեր, ճառախօսը հասնում է ներկայ պատերազմին և մատնանշում է, թէ ինչպէս թիւրք կառավարութիւնը փորձեր է արել հայերին գրաւելու իր կողմը զանազան խոստումներով, բայց հայերը այդ ամենի արժէքը լաւ գիտենալով և իրենց բաղդը կապւած համարելով Ռուսաստանի հետ, մերժել են այդ առաջարկները և սպասում են ռուս զօրքի յաղթական առաջխաղացմանը։ Այս ամենով է բացատրւում այն ազգային բռնկումը, որը տեղի ունեցաւ ռուս-տաճկական պատերազմը յայտարարելիս և որի իբրև անմիջական հետևանքներ առաջ եկան հայ կամաւորական խմբերը. բացի սրանից ամեն տեղից ռուս ծառայութեան մէջ եղած հայ զինւորները մէկ ցանկութիւն ունէին՝ կռւել Կովկասեան ճակատում դարևոր թշնամու դէմ։ Հայերը Տաճկաստանում լոյեալ քաղաքականութեան էին հետևում, բայց և այնպէս պատմականօրէն նրանց համակրանքը Ռուսաստանի կողմն էր, և տես այս ամենը պատճառ դարձան տաճկական գազանութիւններին։

Ապա թւելով զարհուրանքի, սպանւածների և այստեղ-այնտեղ մնացածների քանակը, ճառախօսը կոչ է անում չընկճւել. նա հաւատացած է, որ յաղթութիւնը կը տանի Քառեակ Համաձայնութիւնը և աւելացնում է.

— Հայերը սիրել են և խոր կերպով հաւատում են, որ ուժիմ վերաբերմունքի կարժանանան այս անգամ Ռուսաստանի և դաշնակիցների կողմից և հաւատացած են, որ հայի ազատագրութիւնը ձեռք կը բերւի ռուսների ձեռքով։

Գ. Դր. Զալխուշեանը ասաց հետևեալը.—Այստեղ կարդացւեցին զեկուցումներ ժողովրդի դժբախտութեան, ժողովրդի արցունքների վերաբերեալ։ Նրանք հետևանք են մեր համակրանքի և մասնակցութեան համաշխարհային պատերազմին։ Մեզ անւանեցին «փոքրիկ դաշնակից» և մեզ՝ «փոքրիկներիս» ամենամեծ մասն ու դժբախտութիւնը բաժին ընկաւ։ Ռուս կառավարութիւնը և հայերը չէին ուզում պատերազմ, բայց այն բռնկեց և մենք իրերի ճիշդ ըմբռնողութեամբ անցանք Համաձայնութեան կողմը։

Ապա պ. Զալխուշեանը անցնում է պատմական և ուշագրաւ փաստերին և դուրս բերում այն եզրակացութիւնը, որ Տաճկաստանում հայերին լաւ չէր կար, իսկ ուրիշ պետութիւնները և գլխաւորապէս Ռուսաստանը ուշադիր էին դէպի հայերը։ Իր վերջին ասածը ձևակերպում է այնպէս. «Հայը ապաւինում էր իր վէրքերի բերանով և Տաճկաստանը նրան չէր ունկնդրում. այժմ էլ մենք ապաւինում ենք մեր վէրքերի բերանով և, հաւատացած ենք, մեզ կը լսեն և կը հասկանան ռուս կառավարութիւնը, վեհանձն ռուս հասարակութիւնը և ռուս մամուլը»։ Ճառախօսն աւելացնում է. «Բայց չկարծէք թէ սա յուսահատական մի ճիչ է, ոչ. սա մի ճիչ է ցաւող ու տնքացող սրտի։ Սա մի ճիչ է տարագիր եղբայրների, որոնք ասում են՝ մենք դեռ ապրում ենք և պիտի ապրենք»։

Ապա ճառախօսը մատնանշում է հայ ասկեար գերիների անտանելի և անելանելի կացութիւնը. նրանց վրայ ռուս կառավարութիւնը նայում է իբրև թիւրք-զինւորականների, իսկ թիւրք կառավարութիւնը—իբրև ռուս հպատակների վրայ, ու այդպիսով նրանց կացութիւնը վատ է քան բաշիբոզուկ և այլ թիւրք գերիների դրութիւնը։

Ճառախօսը վերջացնում է իր ճառը հետևեալ խօսքերով. «Հայի կեանքը մի ծով է, լցւած արիւնով և այդ ծովի ալիքները միշտ ափ են դուրս գցում դիակներ, դիակներ։ Բայց այդ ծովը պիտի փոխւի և նա մեր համակիրների շնորհիւ պիտի իր անդունդներից դուրս ժայթքեցնի նոր ու նոր ալիքներ և այդ ալիքները հայի համար Ռուսաստանի ձեռքով պիտի բերեն աշխարհ երեք մարգարիտ՝ Արդարութիւն, Իրաւունք (համը և խուլ շարիաթի փոխարէն) և Ազատութիւն։ Այդ ազատութեանը արժանի են հայերը»։

Ապա պ. Զալխուշեանը առաջարկում է յոտնկայս յարգել բոլոր մեր համակիր պետութիւնների շարքերից ընկածների յիշատակը և համապատասխան հեռագիրներ ուղարկել այդ պետութիւնների արտաքին գործերի մինիստրներին։

Խօսք է տրւում պ. Միք. Պապաջանեանին, որը նոր էր վերադարձել Կովկասից։ Վերջինս ներողութիւն խնդրելով, որ մանրամասն զեկուցում չի կարող տալ գաղթականական գործի մասին, թւում է այն ծառայութիւնները (ընդհանուր գծերով), որ մատուցել են զանազան ընկերութիւնները գաղթականական գործին։ Նա մատնանշում է և այն անհագին օգնութիւնը ու զոհողութիւնը, որ յանձն է առել հայ գիւղացիութիւնը Անդրկովկասում։ Վերջին դրւատումը արժանացաւ բուռն ծափահարութեան։

Գ. Պապաջանեանի առաջարկութեամբ որոշւում է հեռագրեր ուղարկել բոլոր այն հիմնարկութիւններին, որոնք մեծ օգնութիւն են հասցրել հայ գաղթականութեանը։

Հիպերիկ

ՓԱՐԻԶ, 17 մայիսի.—Մոլակալ Լակազը հաղորդեց մինիստրների խորհրդին, որ սերբ զօրքերի Կորֆու կղզուց Սոլուն փոխադրութիւնը վերջացած է։ Մոլակալը կարդաց մի սերբ գեներալի նամակը, որ շնորհակալում է ֆրանսիական նաւատորմիղի ամենափայլուն կերպով կատարած այս տեղափոխութիւնը։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀՌՈՄ, 17 մայիսի.—Հաղորդագրութեան գլխ. շտաբի մայիսի 16 ից. Լագարինօ ձորում մայիսի 15-ի լոյս գիշերով և առաւօտեան թշնամին վերսկսեց արիւնալի յամառ գրոհները՝ Ադիջէ գետի և Վալիարսի միջև մեր դիրքերի վրայ։ Ցերեկով թշնամին մեծ ուժերով յարձակւեց Զուգնօ լեռնային վաակից հարաւ մեր դիրքերի ճակատամասի վրայ, սակայն կատաղի կռւից յետոյ յետ վանւեց մեծ կորուստով։ Ասիագօ սարահարթում մեր զօրքերը գրաւեցին Ասիագօ աւազանի վրայ իշխող դիրքերը, և ամրանում են նրանց մէջ։ Այստեղ մեր 141-րդ հետևակ գնդի քաջ զինւորները և Կատանզարօի ջոկատը փայլուն հակայարձակւում գործեցին և ազատեցին երկու մարտկոց, որոնք բոլորովին շրջապատւած էին Մոջիագ լեռան վրայ և յետ խլեցին բոլոր թնդանօթները։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ, 15 մայիսի.—Նախագահ Վիլսոնը ճառ արտասանեց խաղաղութեան ամրապնդման լիգայի միտինգում և յայտարարեց, որ պատերազմի պատճառները ներկայումս անկարևոր են։ Մեծ ազգերը պէտք է համաձայնութեան յանգեն այն հարցում, որ նրանց ընդհանուր շահերի հիմքն է կազմւում։ Փոքր պետութիւնները պէտք է վայելեն իրենց գերիշխանութեան և անձեռնմխելիութեան նկատմամբ նոյն յարգանքը, ինչպէս մեծ պետութիւնները։ Մարդկութիւնը պէտք է ազատւի խաղաղութեան ամեն տեսակ խախտումից, յարձակողական ոտնձգութիւններից։ Միացեալ Նահանգները միանում են ազգերի ամեն մի ընկերակցութեան, որ կազմւած կը լինի այդ պայմանները սահմանելու և հնարաւոր խախտման դէմ նրանց պաշտպանելու համար։ Ցետոյ Վիլսոնը յայտարարեց, որ Նահանգների իրաւունքներն ու անվտանգութիւնը բաւական տուժեցին պատերազմից և նա ինչքան երկարաձգւի, Նահանգներն այնքան շահագրգռւած կը լինեն նրա վախճանով։ «Երբ նա վերջանայ, ասաց Վիլսոնը, մեզ, ինչպէս և պատերազմող ազգերին պիտի շահագրգռէ խաղաղութեան տեւական լինելու հարցը։ Եթէ մեզ վիճակւի պատերազմող ազգութիւնների միջև խաղաղութեան վերականգնման նախաձեռնութիւնը ստանձնելու առանձնաշնորհումը, ես վստահ եմ, որ Նահանգների ժողովուրդը կը միանայ այն պահանջներին, որոնց առաջ կը քաշէ կառավարութիւնն այդ նպատակին հասնելու համար, այսինքն՝ խաղաղութեան տեւականութեան»։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՆԻԺՆԻ-ՆՈՎԳՈՐՈԴ 17 մայիսի.—Վարշաւայի պոլիտեխնիկումի Նիժնի-Նովգորոդ տեղափոխութեան հարցը վերջնականապէս լուծւեց՝ քաղաքի համար նպաստաւոր մտքով։ Սկսւեց հիմնարկութեան ինչքերի փոխադրութիւնը։ Սպասւում է դիրեկտորի և դեկանների գալուստը հիմնարկութեան բաժանմունքների զետեղման համար։ Պարապմունքները կըսկսեն աշնան։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ԼՈՆԴՈՆ, 17 մայիսի.—Համայնքների պալատ։ Պատասխանելով հարցումներին, Սեսսիլը հաղորդեց, որ Մեծ Բրիտանիայի կառավարութիւնը դիմել է Գերմանիային և Աւստրիային, խնդրելով միջոցներ ձեռք առնել կենսամթերքներ հասցնելու Սերբիային, քանի որ Անգլիան հնարաւորութիւն է տալ կենսամթերքներ անցկացնելու Լեհաստանի բնակչութեան համար։ Պատասխան դեռ ևս չի ստացւած։

Հաղորդում են, որ անգլիական զօրքերին ֆրանսիական ճակատում պողպատէ սաղաւարտներ են տրւած, այս պատճառով գլխից ստացած վէրքերի տոկոսը վերջին 3 ամսւայ ընթացքում 12,35 է միայն։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

ԳԼԽ. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

17 մայիսի

Արեւմտեան ճակատ. — Մայիսի լոյս 16-ի գիշերը թշնամին, թնդանօթային նախապատրաստութիւնից յետոյ, փորձ արաւ յարձակման դիմելու Աւգուստինոֆի հիւսիս-արևելեան շրջանում, բայց մեր կրակով յետ քշւեց դէպի իր խրամատները։ Թշնամու օդաչուները մի քանի ռումբ նետեցին Վիլէյկա կայարանի և Բոյառով աւանի վրայ։ Դալիցիայում Պլեադկի գիւղի շրջանում թշնամին ուժեղ կրակ բացեց ծանր ու թեթև թնդանօթներից, ականաձիգներից մեր խրամատների դէմ և միաժամանակ յարձակման դիմեց։ Ցետ մղելով մեր պահակը, թշնամին պայթեցրեց մեր փորած երկու գետնանցքը, որոնց ականումը դեռ ևս չէր վերջացած։ Վրայ հասած մեր աւագ զինւորները հակա-յարձակւումով դուրս քշեցին աւստրիացիներին մեր խրամատներից և վերականգնեցին նախկին դրութիւնը։ Զալեշչիկի հիւսիս-արեւմուտք, Բուչաչի հիւսիսային կողմը, աւստրիացիների մի ուժեղ խումբ փորձում էր մօտենալ մեր խրամատներին, բայց հանդիպելով մեր հրացանային և ձեռնառումբերի կրակին, յետ քաշւեց։

Կովկասեան ճակատ. — Փոփոխութիւններ չկան։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄ

ՓԱՐԻԶ, 16 մայիսի. — Երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Մաասի ձախ ափին թշնամին ամբողջ ցերեկւայ ընթացքում արտիլերիական խոշոր ռումբերի ուժեղացւած կրակ ուղղեց Աւոկուրի անտառից մինչև Կիւմիէր մեր առաջին և երկրորդ գծերի վրայ։ Ցերեկւայ ժամը մօտ 3-ին գերմանացիները կատաղօրէն յարձակւեցին «304» բարձունքի մօտ մեր դիրքերի վրայ։ Առաջին անգամ զգալի կորուստներով յետ մղւելով, թշնամին ժամը 5—30 րոպէին վերսկսեց իր փորձը և դարձեալ արիւնահեղ անյաջողութեան մատնւեց։ «304» բարձունքից դէպի արեւմուտք նկատւած թշնամու կենտրոնացումները ցրւեցին մեր մարտկոցների կրակով։ Մորտամի և Կիւմիէրի միջև թշնամու ուժեղ գրոհը, որի նպատակն էր Կորբօ անտառը, ջախջախւեց մեր կրակէ պատնէշի դէմ, բացի մի կէտից, ուր թշնամին մնաց մօտ 300 մետր ճակատի վրայ մեր խրամատներից մէկում, որ դուրս էր ցցւած Կիւմիէրից դէպի հիւսիս արեւմուտք։ Մաասի աջ ափին կատաղի թնդանօթաձգութիւն էր տեղի ունենում Դուօմոն բերդից դէպի արևելք և արեւմուտք շրջաններում։

ՓԱՐԻԶ, 17 մայիսի. — Ցերեկւայ պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Մաասի ձախ ափին երեկ ցերեկւայ վերջին ամրաձգութիւն սկսւեց կրկնակի ուժով. Մորտամի և Կիւմիէրի միջև թշնամին միաժամանակ գրոհներ տւեց այս հատւածի բոլոր դիրքերի վրայ վերջերս եկած մի թարմ դիվիզիայով։ Ֆրանսիական ձախ թևի վրայ Մորտամից արևելք սարալանջերի վրայ տրւած յարձակումները յետ մղւեցին մեր կրակով։ Աւելի դէպի արևելք, Կորբօ անտառի ուղղութեան վրայ, ապարդիւն գրոհներից յետոյ, գերմանացիներն ահագին կորուստներ կրեցին։ Ֆրանսիացիները նահանջեցին Բեթանկուր — Կիւմիէր ճանապարհից դէպի հարաւ։ Աջ թևի վրայ, չնայած կրկնակի ճիգերին, գերմանացիներին չաջողւեց դուրս հանել ֆրանսիացիներին Կիւմիէրից հարաւ անտառից։ Ռմբակոծութիւնը լարւած բնոյթ ունէր ամբողջ գիշերւայ ընթացքում։ Մաասի աջ ափին թնդանօթաձգութիւնը ուժեղ էր Դուօմոն բերդից արևմուտք շրջանում։

ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

ՍՈԼՈՒՆ, 16 մայիսի.— Եռանդուն ռմբակոծութիւն է տեղի ունենում Դոյրանի կողմից, նոյնպէս լարւած թնդանօթաձգութիւն՝ Վարդարի եզերքներին։ Պահակազօրքերի ընդհարումներ էին տեղի ունենում Կուպաօսինի կողմը։ Բուլղարները շարունակում են կենտրոնանալ Նեւրոկոպանոսում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԶԵՄՍՏՒՕ

«Русск. Слово» ին գրում են Թիֆլիսից.

«Վստահելի աղբիւրից հաղորդում են, որ զեմստւօյի օրէնսգիծը մշակելիս փոխարքայութիւնը հնարաւոր է գտնում հարկային ցենզի և խոշոր քաղաքների առանձնացման վերաբերմամբ հակւել կայացած խորհրդաժողովի փոքրամասնութեան կարծիքի կողմը։ Տարաձայնութեան առաջին կէտի՝ Դաղստանի և Երևանի նահանգներում գաւառական կամ ռայոնական միաւորներ հիմնելու վերաբերմամբ փոխարքայութիւնը երևի կը հակւի մեծամասնութեան կարծիքին, ճանաչելով գաւառական զեմստւօյի առաւելութիւնները գաւառակայինի (ռայոնականի) հանդէպ»։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

◆ Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի կոմիտէն դիմել է գաղթ. գլխաւոր լիազոր Թամամշևին և խնդրել, որ նա 9,500 ռ. յատկացնի Երևանի փախստական հիւանդանոցին սառոյցի մեքենայ բերել տալու։

◆ Մայիսի 16-ին Վանից Ջուլֆա են բերւած 60 հայ որբեր, որոնք կարօտ են անմիջական օգնութեան. այդ առթիւ մի հեռագիր է ուղարկել գաղթ. գործի գլխաւոր լիազոր գեներալ Թամամշևին, որը կարգադրել է վագոն յատկացնել և այդ որբերը փոխադրել Ղարաքիլիսէ այնտեղի որբանոցներում տեղաւորելու համար։ Գեն. Թամամշևը կարգադրել է, նաև, որ 2 վագոն ալիւր ուղարկւի մերձծովեան և Բաթումի շրջանների փախստականների համար։

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՖԼԻՍ

Համբարձման տօնի պատճառով «Հորիզոնի» հերթական համարը լոյս կը տեսնի շաբաթ, մայիսի 21-ին։

◆ Ռուսահպատակ գերիներին օգնող Թիֆլիսի կոմիտէն խնդրում է մեզ տպել, որ նա իր հինգ ամսւայ գործունէութեան ընթացքում թէև ժողովրդից հաւաքել է մօտ 18,000 ռ., բայց այդ գումարից ներկայումս և ոչ մի կոպէկ չի մնացել կոմիտէի դրամարկղում, որովհետև փողերն և եթ ծախսւել է գերիներին անմիջապէս օգնութիւն հասցնելու համար։ Կոմիտէն ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Գերմանիայում գտնւած գերիները մինչև նոր ցանքսի հասնելը կը տառապեն սովի ճիրաններում, որոշել է մայիսի 21-ին նոր ժողովարարութիւն կազմակերպել առանձնապէս դերասան-դերասանուհիների օգնութեամբ։ Արկղիկներով ժողովարարութիւնը տեղի կունենայ փողոցներում և քաղաքի բոլոր մասերում, իսկ երեկոյեան՝ հասարակական ժողովարաններում և ակումբներում։ Դերասան-դերասանուհիները, Արտիստական ընկ. շէնքում և վրաց ակումբում կը կազմակերպեն վիճակախաղ և աճուրդի կը հանեն այն նկարները, որոնց Գեղարւեստը խրախուսող Կովկ. ընկ. նուիրաբերել է կոմիտէին։ Ցոյս ունինք, որ հասարակութիւնը կընդառաջէ այս բարի ձեռնարկին։

◆ Վերջերս Թիֆլիսում ծխախոտի պակասութիւն է զգացւում, որովհետև ծխախոտի գործարանատէրերը հնարաւորութիւն չունին թիթեղ և թուղթ բերել տալու։ Այդ առթիւ գործարանատէրերը դիմել են քաղաքային վարչութեանը և խնդրել, որ վերջինս աջակցի իրենց ծխախոտ բերելու, այլապէս իրենք ստիպւած կը լինեն գործարանները փակելու, որի պատճառով 1,500 բանւորներ անգործ կը մնան, որոնց մեծ մասը պահեստի զինւորների կանայք են։ Գործարանատէրերի միջնորդութիւնը քաղաք. վարչութիւնը ներկայացրել է պարէնաւորման գործի գլխ. լիազոր Շաչկովսկիին։

◆ Ինչպէս հաղորդում են «Кут. Вести» թերթին. Փոխարքայի գլխաւորութեանը Բաթումի շրջանի գեներալ-նահանգապետին հարցրել է թէ՝ ինչ հիման վրայ վերադառնալու արտօնութիւն է տրւած այն թիւրքահպատակ մուսուլման աջարացիներին, որոնք պատերազմի սկզբից թողել էին իրենց հողերը և փախել Տաճկաստան։

◆ Այսօր դեղատնային ապրանքներ վաճառող Կովկասեան ընկերութեան ծառայողները, Կովկասեան դեղագործական ընկերութեան նախագահ Ի. Ի. Եսկուբովիչի ղեկավարութեամբ էքսկուրսիայի են գնում Մըղնէթ գիւղի շրջակաները, դեղաբանական բոյսերի հետ ծանօթանալու և հաւաքելու համար։ Բացի վերոյիշեալ ընկերութեան ծառայողներից էքսկուրսիային կարող են մասնակցել բոլոր նրանք, ովքեր հետաքրքրւում են դեղաբանական գործերով։

◆ Երեկ երեկոյեան դէմ Թիֆլիսում քաղաքան խոշոր մեծութեամբ կարկուտ տեղաց, որը տևեց մօտ 5 րոպէ։

digitised by A.R.A.R.@

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ.—Ախալքալաք քաղաքը իր հայաբնակ գաւառով բաւական մեծ ժամանակցութիւն է ցոյց տուել կամաւորական գործին։ Դեռ անցեալ տարի մարտին տեղից պատերազմի դաշտ գնացին 33 ձիաւոր կամաւորներ։ Ախալքալաքում դրա համար հաւաքեցին մօտ 12,000 ռուբլի։ Այնուհետև Հայկակ. կոմիտէն թէ գիւղերից և թէ քաղաքից հաւաքեց մօտ 5,000 ռուբլի։ Այս վերջին գումարով զանազան գումարտակներին ուղարկեցին նուէր 12 ձի և մօտ 120 կամաւոր. այսպիսով գաւառից իրենց ամբողջ պատրաստութեամբ դուրս են եկել մօտ 150 կամաւոր։ Մօտ ժամանակներումս էլ կամաւորական 5-րդ գումարտակին ուղարկեցին զատկական նուէրներ (400 պարկ և 2,800 ներկած ձու), որ եթէ փողի վերածելու լինինք, երևի մօտ 1,000 ռուբլի կը լինի։ Այսպիսով տեսնում ենք, որ այս աղքատիկ գաւառը կամաւորական գործին նուիրել է մօտ 18,000 ռուբլի, որ մի պատկառելի գումար է։ Բաւական մեծ քանակութեամբ դրամ է հաւաքել նաև յօգուտ գաղթականների զանազան ընկերութիւնների և կոմիտէների միջոցով։ Հապա այն մեծ օգնութիւնը, որ ցոյց է տուել գիւղացիութիւնը (մթերքներով) Արդահանից և այլ վայրերից եկած փախստականներին։ Այս բոլորը ցոյց է տալիս, որ մեր գաւառը իր աղքատ բնակչութեամբ ազգային գործի մէջ սրտակից և ջերմ մասնակցութիւն է ունեցել։ Լrասու

ՍՈՒՐԱՄ.—Տեղիս մանր վարկի ընկերութեան գործերը քննելիս գտել են շատ զեղծումներ ու զանցառութիւններ. շրջանային տեսուչը զգուշացրել է վարչութեանը՝ հեռու մնալ նման արարմունքներից, հակառակ պարագայում բանկին փակման վտանգ է սպառնում։ Հին կազմը հրաժարուել է, նորերի ընտրութեան ժամանակ ոչ մի հայ չեն անցկացրել։

— Իմերէթիայի Կւիրիլի շրջանում մօտ օրերս աղաւնու ձւի մեծութեամբ կարկուտ է եկել, որը աւերել է ամբողջ 12 գիւղ. ասում են, որ ծառերի վրայ տերև չի մնացել, այգիները ամբողջովին գետնին են հաւասարուել. բազմաթիւ տաւար է կոտորուած, տաւարածներից ևս զոհեր կան. դրութիւնը խիստ յուսահատական է։

— Մի ամսից աւելի է, ինչ հովեկների քոչը սկսել է դէպի Սուրամ. օդը ձիգ է, որով չափով ապրուստի միջոցներն էլ տանելի։

— Մի շաբաթ է, ինչ հայկական մասում Սուրամուլա գետի վրայ եղած կամուրջը պրիստաւի հրամանով վերցուած է. ժողովուրդը շատ է նեղւում. դա միակ ճանապարհն է դէպի ուսումնարանն ու եկեղեցին, ուստի և հարկաւոր է շուտափոյթ նորոգել կամուրջը, այլապէս մի գերանի վրայով է անցնում ժողովուրդը, որից կարող է դժբախտութիւն պատահել։ Եովհ. Դ...եան

ԹՈՒԹԱՅՈՒՍ.—Մայիսի 9 ին, երկուշաբթի օրը, քաղաքիս հայոց դպրոցի երկսեռ աշակերտութիւնը ուսուցչական խմբի ու հոգաբարձու՝ պ. Տագաբեանի հետ միասին էքսկուրսիա կատարեցին քաղաքից դէպի արևմուտք Ճօմա կոչուած վրաց գիւղի սահմանը, որ մօտ 3—4 վերստ հեռաւորութեան վրայ է գտնւում, ու երեկոյեան վերադարձան։

— Երկար ժամանակից ի վեր յաճախակի յորդ անձրևներ են թափւում և եթէ այսպէս երկար շարունակի՝ շատ կը բերի բուսականութեանն ու պտղին, որը մեծ բերք է խոստանում այս տարի։ Ճանապարհորդ

ԹՈՒՐՔԱՑ ԿԵԱՆՔ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՏԱՃԿԱՄԵԱԿԸ ՄԱՀՄ. ՖՐԱԿՑԻԱՅՈՒՄ

Մահմեդական ֆրակցիային կից խորհրդակցական «բիւրօն» ապրիլի 29-ին բանկետ է տուել Պետրոգրադում Թիւրք պատգամաւորներին և բիւրոյի մօտ շրջաններին։

Մոսկւայի «Սէզօ» թերթի խմբագիրն իր ճառում չեշտեց, որ մահմեդական ֆրակցիան Դումայի ամբիոնից ռուս հասարակութեան պարզել է ռուսական մահմեդականների պահանջներն ու կարիքները։ Ռուսաստանի ուրիշ ժողովուրդներն տրամադրելի անհամար միջոցներ ունին ռուս հասարակական կարծիքի վրայ ազդելու համար։ Դրանց ծառայում են զանազան ընկերութիւններ, հիմնարկութիւններ, ռուսերէն հրատարակութիւններ։ Իսկ մահմեդականները քաղաքակրթապէս յետամնաց լինելով՝ այս բոլոր ծառայութիւններից զուրկ են մնում։ Մահմեդականներն այս տեսակէտով չեն կարողացած սովորել ժամանակի ու հանգամանքների համապատասխան գործելակերպ ունենալ։ Ցիշելով Թուրք պատգամաւորների արած ծառայութիւնները ազգային կուլտուրայի օգտին, ճառախօսը մասնանշեց և նրանց մի շարք թերութիւնները։ Վերջում ասաց. «Յոյս ունիմ, որ անցեալի սխալները կուղղուեն, հասարակական գործունէութիւնը կ'ընդլայնուի ու կը խորանայ, մահմեդականների պահանջները կը բաւարարուեն»։

Բիւրոյի կողմից պրոֆ. Սամոյլովիչի և Բարթոլդի մասնակցութեամբ կազմուած նախնական պրոգրների նոր ծրագրի մասին վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան։ Բանկետին ներկայ գտնւող պրոֆեսորները ցանկութիւն յայտնեցին բիւրոյին անկեղծօրէն աջակցել իրենց գիտական փորձառութեամբ մահմեդական կեանքի բարելաւման համար։

(«Էնի-Իկբալ», № 306).

ԳԻՏՈՒԹ. ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ*)

Այս համաշխարհային վերուվայրումի օրերին գիտական աշխարհը մեծ կորուստներ ունեցաւ։ Խաղաղ ժամանակ այդ կորուստները խորը վիշտ կը պատճառէին մտքի մշակներին, երկարօրէն կանգ կառնէին դրանց վրայ, կը տային նրանց կեանքի և գործի գնահատութիւնը։ Բայց այսօր մտքի մեծ ներկայացուցիչները հեռանում են կեանքի բեմից՝ աննշան, անզգալի, անգամ առանց որևէ յիշատակութեան։ Գուցէ և այլ կերպ էլ չէր կարող լինել այսպիսի անհելի ժամանակում, երբ ամբողջ ազգութիւնների ու կուլտուրաների գոյութեան խնդիր է դրւած։

Մեռաւ Լամպրեխտը, մի խոշոր մեծութիւն պատմագիտութեան մէջ, և մամուլը գրեթէ ոչինչ չխօսեց նրա մասին։

Նրանից յետոյ փիլիսոփայութիւնն ու գիտութիւնը ունեցան մի երկրորդ մեծ կորուստ։ Փիլիսոփայութեան լաւագոյն պատմագիրն էր նա, Վինդելբանդը։ Նրա մահն էլ անցաւ բոլորովին աննկատելի։

Մարդկութիւնը ունեցաւ, վերջապէս, մի այլ մեծ կորուստ՝ յանձին Էրնստ Մախի։

Ինչպէս առաջին երկուսը, այնպէս և Մախը սերունդներ են կրթել, և շարունակում են կրթել իրենց գրուածքներով։ Նրանք անծանօթ դէմքեր չեն նոյնպէս հայ երիտասարդութեան մի յայտնի մասի համար։

Անկարող լինելով ժամանակին խօսել առաջին երկուսի մասին, այսօր մենք մեր պարտքը կատարում ենք վերջինի վերաբերմամբ։

Էրնստ Մախը Վիեննայի ամենահամակրելի և ուշագրաւ դէմքերից մէկն էր։ 1908 թւին, երբ լրացաւ Մախի ծննդեան 70-ամեակը, մի հարուստ, ճոխ գրականութիւն ստեղծեց նրա շուրջը եւրոպական բոլոր լեզուներով։

Մախը մասնագէտ բնագէտ-ֆիզիկոս էր։ Այդ սահմանում նա մի հեղինակութիւն էր, նա անում է նոր յայտնագործումներ։ Նա տուել էր մի շարք հետազօտութիւններ, որոնք բացառիկ տեղ են գրաւում գիտութեան այդ ճիւղում։ Էրնստ Մախի «Analyse der Empfindungen», „Erkenntniss und Irrtun“, „Die Mechanik in ihrer Entwieklung“, „Wärmelehre“, և այլն, մի մի գոհար են գիտութեան համար։ Նրա բոլոր գրուածքները, մանաւանդ առաջին երկուսը, որ նրա լաւագոյն աշխատութիւններն են, կարդացւում են մեծ, գեղարուեստական հաճոյքով։ Նա չի գրում չոր, անկենդան, որ յատուկ է առհասարակ գերմանացի գիտնականներին։ Նրա լեզուն շատ կենդանի է և սահուն, թեթև և դուրեկան, անգամ գեղարուեստական։ Այս բարեմասնութիւնն ևս մէկն է այն պատճառներից, որ նա այնպէս արագ և աներինակ կերպով ծաւալեց, հանրահռչակ դառաւ։

Ասացի, որ Մախը մասնագէտ ֆիզիկոս էր։ Բայց նրա սքանչելի և խորունկ հետազօտութիւնները չեն մնում միայն այդ սահմանում, այլ ընդգրկող դառնում, փիլիսոփայական բնոյթ կրում։ Լինելով ֆիզիկոս-բնագէտ, նա միանգամայն իրական մտածող է և նրա իմացաբանական ըմբռնողութիւնը գերազանցապէս իրական բնաւորութիւն ունի։ Նա դէմ է այն բոլորին, ինչ իրական չէ, ինչ դրական, գիտական հետազօտութեան առարկայ չի կարող դառնալ։

Մախը հակաբնազանցական է, ոխերիմ թշնամի բնազանցականութեան, մետաֆիզիկային։ Այդ գիծը կարմիր թելի նման անցնում է նրա բոլոր գլխաւոր գրուածքների և հետազօտութիւնների միջով։ Նա իր „Mechanik“... գրուածքի էական ձգտումը բնորոշում այդ բառով—«հակաբնազանցական»։ Նա ասես իր կոչումով այն մարդն էր, որ պիտի մետաֆիզիկային ամենազօրեղ հարուածը տար։

Բնագէտը, և ամեն մի մտածող, չըպէտք է փորձի, ուսեալի հաստատուն հիմքը ոտի տակից բաց թողնի։ Փորձի մէջ է ճշգրիտ և վերջին աղբիւրը բնաճանաչողութեան, և առհասարակ ճանաչողութեան։ Եւ իրաւամբ կարելի է նրա փիլիսոփայութիւնը անուանել ներկայ բնագիտութեան փիլիսոփայութիւն։ Փորձի սահմանը միաժամանակ մտածողութեան սահման է։ Մախը ընդունում է այն բոլորը, ինչ դրւած է երևոյթի մէջ։ Նա չի ընդունում և ճանաչում պրոբլեմների, առեղծւածների գոյութիւնը։ Պրոբլեմը կամ լուծւում է և կամ անկարելի, անպէժէք ճանաչւում։ Նա մերժում է իրն ինքնին, Dind an sich-ի գոյութիւնը։ Նա, որպէս դրական մտածող, չի կարող հաշուել այն մտքի հետ, թէ ֆիզիքական աշխարհին պատկանող տարրերը պէտք է ինչ որ անիմանալի իրականութեան երևոյթներ նկատել։

Մախը ուզում է աշխարհը այնպէս ընդունել և հետազօտել, ինչպէս նա կայ, գոյութիւն ունի, ինչպէս նա մեզ երեւում է։ Եւ այդ երևացող, տեսնել աշխարհի տարրերը գոյներն են, ձայները, զգայարանական որպիսութիւնները։ Հենց դրա համար էլ նա առանձնապէս չեշտում է զգայական գործարանների բնախօսական խիստ նշանակութիւնը իմացականութեան համար։

Մախի ելակէտն է զգայութիւնը։ Չկան զգայութիւններ, չի կարող լինել նաև փորձ։ Միութիւն, բազմապիսի կապակցումներ այդ զգայութիւնների—ահա ինչ գիտենք տեսել աշխարհի մասին։ Քանի որ զգայութիւնն է իսկական փորձը, հետևապէս հենց այդ զգայութիւնից էլ սկսւում է իմացութիւնը։ Եւ նա իրաւամբ համարւում է զգայութեան մօնիստ։

Ընդունւում են երկու տեսակի տարրեր—ֆիզիքական և հոգեկան, որոնք սերտօրէն կապւած են իրար հետ։ Աշխարհը մի ցանց է այդ հոգեկան-ֆիզիքական տարրերի բազմապիսի կապակցումների։ Նրանք պայմանաւորում են իրար փոխադարձաբար։ Մարմինը, իրը այլ բան չէ, եթէ ոչ տարրերի միութիւն, որպիսութիւնների գումար։ Նոյնը և «եսն»-ը։ Ոչ թէ «եսն»-ը կամ մարմինն է առաջնականը, այլ տարրերը։ Սրանք են կազմում «եսն»-ը և իրը, հոգեկանը և ֆիզիքականը։ Այսպիսով նա ուզում է վերացնել այն վէճը, ուր տանում են միակողմանի ֆիզիկոսը և հոգեբանը, մէկը դիտելով հոգեկան կողմը, հասնում է մի իդէալիստական ըմբռնողութեան, մերժելով հետևապէս մարմնի, ֆիզիքանի գոյութիւնը, և միւս կողմից ֆիզիկոսը նոյնպէս միակողմանիօրէն դիտելով միայն ֆիզիքականը՝ հասնում է հակառակ եզրակացութեան, յայտարարելով մարմինը որպէս անկախ, ինքնուրոյն և առաջնական։

Գիտութիւնը ըստ Մախի հետազօտում է իրերի և երևոյթների փոխադարձ յարաբերութիւնները, պաշտօնավարական (ֆունկցիոնէլ) կախումները։ Գիտութիւնը ծագում է շնորհիւ մտքերի յարմարման գործողութեան՝ իրական փաստերին։ Մտքերի յարմարումը իրերին, փաստերին, և մտքերի յարմարումը իրար վերաբերմամբ։ Ահա էական գործողութիւնը։ Իմացութիւնը յարմարման մի ակտ է։ Նա գիտութեանը տալիս է խոշոր չափով գործնական նշանակութիւն և բովանդակութիւն։ Մտածողութիւնը մի աշխատանք է։ Եւ գիտութիւնը պէտք է աշխատէ իր գործելակերպը ուղղել խնայողութեան. որքան կարելի է շատ և հարուստ փորձ ձեռք բերել մտածելի կարճ ժամանակամիջոցում և ուժի ամենափոքր չափը գործադրելով։ Նա դնում է մտքի տնտեսութեան սկզբունքը։ Եւ ահա ամբողջը այլ բան չէ, եթէ ոչ ըստ տնտեսական օրէնք կարգաւորւած մի փորձ։ Գիտութիւնը նա դիտում է որպէս կեանքի պահպանման մի գործօն։

Ահա գլխաւոր գծերը Մախի փիլիսոփայական աշխարհայեցողութեան։ Մախը շատերի վրայ է ազդել Եւրոպայում, ինչպէս և Ռուսաստանում։ Նրանով հետաքրքրուել են մարդիկ գրեթէ ամեն հոսանքներից և ուղղութիւններից։ Նա առանձին գրաւչութիւն էր ներկայացնում նոյնպէս ձախակողմեան բանակի մտածողների համար։ Ս.-յեղափոխականները Ռուսաստանում և ս.-դեմոկրատները Գերմանիայում ու Աւստրիայում յատուկ ուշադրութիւն են դարձնում Մախի իմացաբանութեան, նրա փիլիսոփայական հիմունքների վրայ, ձգտելով այն օգտագործել։ Մի խումբ Մարքսիստներ ուղղակի ուզում են միացնել Մախ և Մարքս, Մարքսի փիլիսոփայական բացը ծածկել Մախի իմացաբանութիւններով։ Այդ խմբի գլուխն է կանգնած մարքսիստ Ֆրիդրիխ Ադլերը։ Առհասարակ գերմանական սոց.-դեմոկրատիայի մէջ կան բաւականին մեծ թուով մախիստներ։

Անկասկած, Մախի փիլիսոփայութիւնը ունի իր շատ առարկելի կողմերը։ Բայց այսօր և այս էջերը թոյլ չեն տալիս դրանց վրայ երկարօրէն կանգ առնելու։

Մեր նպատակն էր միայն մի քանի ընդհանուր գծերով տալ նրա փիլիսոփայական աշխարհայեցողութեան բընութագիրը, նրա մահւան առիթով։

Ն. Ֆrանգեան

*) Տպւում է կրճատումներով. Խմբ.

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Рус. Сл.»-ին հեռագրում են Քիրմանշահից, որ իր կազակների զօրախմբով գնդերալ Լէկի կայան հասնող սոտնիկ Գամալէյը անգլիական կառավարութիւնից պարգևատրւած է զինուորական խաչով։

— Նոյն թերթի ասելով այն ճանապարհին, որով անցել է Գամալէյը, բնակւում են դէպի դաշնակիցները թշնամաբար տրամադրւած մոլեռանդ ցեղեր։ Սակայն, այդ ցեղերից ոչ մէկը չի վստահացել խոչընդոտ հանդիսանալ Գամալէյի զօրախմբի առաջացմանը և նա միայն աննշան ընդհարումներ է ունեցել առանձին հրոսակախմբերի հետ։

— Նոյն թերթին հաղորդում են, որ Մոսուլի ուղղութեամբ Թիւրքերը, բացի բազմաթիւ հեծելազօրից, ստացել են հետևակ օժանդակ զօրք ևս։ Առայժմ այստեղ երևան է հանւած երեք բատալիոն հետևակ զօրք։

— «Messagero»-ի տեղեկութիւնների համաձայն, իտալական ճակատում աւստրիացիների հետ միասին կռւում են բուլղարական զօրքեր ևս։ Իտալացիները գերի են վերցրել շատ բուլղար զինուորներ։

— «Рус. Вѣд.»-ի Աթէնքի թղթակիցը հաղորդում է հաւաստի աղբիւրներից, որ սերբիական արշաւանքին մասնակցող գերմանական բոլոր դիւիզիաներն ուղարկւած են ֆրանսիական ճակատը, բացի մէկից։ Այսպիսով Բալկաններում մնացել է գերմանական ընդամենը 3 գունդ։

— «Journ. des Balkans»-ին հաղորդում են Աթէնքից, որ սերբիական զօրքերի փոխադրութիւնը աջողութեամբ շարունակւում է։ Սալոնիկի ճակատում շարունակւում է թնդանօթաձգութը։ Վարդարը դուրս է եկել ափերից և շրջակայքը ողողել։ Դաշնակիցները Թափչինի շրջանում փոխել են գետի ընթացքը և հեղեղել մի ահագին տարածութիւն, դժուարացնելով գերմանո-բուլղարների գործողութիւնները։

Խմբագիր՝ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԲԻՒՐՈ»-Ի ԿՈՂՄԻՑ ՓՆՏՐԻՈՒՄ ԵՆ

ՏՐԱՊԻԶՈՆ Արիստակէս Ազարխանը փնտրում է իր մայրը—Բերուզիկ, քոյրը—Նւարդիկ 15—16 տարու, մօրաքոյրը—Վերգինիա Վարդանեան և Մարթա ու Ռեբակա Բալեանցները, քեռին—Գրիգոր Բալեանց ու նրա կինն ու երեխան—Համաս ու Վրթանէս։

ՎԱՆ Շուշանց գիւղից Խաչիկ Հերեան որ 2–3 տարի է ինչ Նեպրեթինգօն (Ամերիկա) է գտնւում և որից 9 ամիս է ինչ լուր չկայ, հակառակ նրան ղրկած նամակների ու տւած հեռագիրների։ Փնտրողը նրա կինն է—Իսկուհի։

ԱԽԼԱԹ Թեղուտ գիւղից Սերոբ Ամբրիւլեանը փնտրում է իր կինը—Նուպար, աղջիկը—Նազի և տղան—Անդրօ։

ԱԽԼԱԹ Կոշտեան գիւղից Մալխաս Գէրպէքեանը փնտրում է իր կինը—Մթխալ, աղջիկը—Դիլպար, քոյրը—Հաւաօ, փեսան—Մուրադ, հօրեղբօր տղաներն ու աղջիկները—Սարգիս և Զնգօ, Խանըմ, Օֆրէս և Սօրօ։

ԱԽԼԱԹ Կոշտեան գիւղից Գրիգոր Սարհադեանը փնտրում է իր կինը—Խանըմ, տղան—Մխիթար, մայրը—Ռեհան, հօրեղբօր կինը—Զանօ և հօրեղբօր տղաներն ու հարսները—Լևոն և Նուանդ, Շողօ և Աղնիւ։

Յայտնել. Թիֆլիս, Բեբուտովսկայա № 30, «Տեղեկատու բիւրօ»։

650 1—1

Ա Զ Դ

Իշխան Սողոմոն Բէհբութեանը սրանով յայտնում է իր կալւածքի (Խօջավանքի ամարանոց) գնորդներէն մաքրելու յետամնաց հաշիւները։ Անուշադրութեան պարագային ժամանակը անցած անվճար բաժինները ամսոյս վերջին աճուրդի կը հանուին։ Նոր բաժիններ գնելու և այլ կարգադրութեանց համար դիմել՝ Օլգինսկի, № 24։

649 2—1

Լոյս է տեսել 2-րդ տպ. [illegible]

ՀԱՅԵՐԷՆ ԸՆԴԱՐՁԱԿ, ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ԵՒ ԳՈՒՆԱՍԻՈՂ

ՔԱՐՏԷԶ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ և ՀԱՐԵՒԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԻ

(100×77 սանտ.։ Մասշտաբ՝ 1 դ. 23 վ.)

Ըստ Լինչի և Օսւալդի, կազմեց ԱՐՏԱՇԷՍ ԱԲԵՂԵԱՆ

Գինը 1 ռ. 25 կ., քարթանով 2 ռ. 25 կ. Օտար քաղ. 40 կ. աւելի։ Դիմել Тифлисъ, Армянск. Семинарія, преподавателю А. Абегіану, կամ Редакція „Оризонъ“, А. Абегіану.

975 6—4

ԳԻՄՆԱԶԻԱԿԱՆ (8 դաս.) ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

տալիս է դասեր գիմնազիոնի ծրագրի բոլոր առարկաներից իր տանը, մատչելի պայմաններով։ Զաւղուրեթ, Գաչարնայա փ., № 60, Ս. Մանուկեանց

554 10—5

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ ՁԻԼԲԵՐՇԱՑ-ՇԱՊԵԼՆԻԿՈՎԱՅԻ

Նիկոլաեւսկայա փողոց, № 7. [illegible] դիմաց, Վորոնցովի արձանի մօտ։ Ընդունում են մասնագէտ բժիշկները, առաւ. ժ. 8-ից երեկ. 8 ժամը։ Կարելի է բժշկել ըստ ցանկութեան առանց բոլ-մաofingi և առավ. Նորը հանել առանց ցաւի, թմրեցուցիչ դեղերի ներգործութեամբ։ Ատամնաբուժարանն ունի արհեստանոց, որտեղ ընդունւում են պատւէրներ ամեն տեսակի արհեստական ատամ. համար. պատւէրները ևս կատարւում են շուտ։ Արհեստական ատամներ սկսած 1 ռ. 50 կոպէկից և վեր։

24 25—

Լոյս տեսաւ 2-րդ տպագրութեամբ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ՌՈՒՍ-ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ճոխացրած և վերամշակած (18,000 բառ, 662 էջ)

ԳԻՆՆ է 1 ռ. 25 կ.։ Վերադիր վճար. 1 ռ. 73 կ.։

Նոյն հեղինակի՝

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԳԻՆՆ է 1 ռ., վերադ. վճար. 1 ռ. 33 կոպ.։

Դիմել՝ Тифлисъ, Ваке, собств. домъ А. И. Туманову.

486 30—25

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ

որը զինուորական ծառ. ժամանակը յետաձգում է ուսումը աւարտելու համար։ Հասարակական կուրսեր և նախապատրաստութիւն գիմնազիաների և այլ դպրոց-հաստատ. մտնելու համար։

ԻՒԱՆ ՋԱՒ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆՈՎԻ

Ընդունելութեան քննութիւնները մայիսի 10-ից մինչև 31-ը։ Զբաղմունքները յունիսի 1-ից մինչև օգոստ. 20-ը։ Տամամշեւսկի փող., սեփ. տուն № 13։

557 6—4

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Նրանք, որոնք ցանկանում են հագնել կանոնաւոր եւ ոչ թանգ, կարող են դիմել Պատրաստի հագուստեղէնի մագազին ՇՈՒՍՏԵՐԻ Պուշկինսկի փողոցի վրայ, Նովիկին հոգևոր սեմինարիայի առ[illegible]

Այնտեղ ընդունւում են պատւէրներ ամեն տեսակի զգեստների, ինչպէս պ. պ. զինուորականների, նոյնպէս և քաղաքացիականների։ Բաւական քանակութեամբ կտորներ կան կիտելների, տուժուրկաների, պանտալոնների և այլ հագուստների համար, որոնք, լինում են պատրաստ դրութեամբ։

ՇՏԱՊ ՊԱՏՒԷՐՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐՒՈՒՄ ԵՆ 24 ԺԱՄՒԱՅ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Հեռագրի հասցէն. Тифлисъ, Пушкинская, Шустеръ.

646 2—

ՁԵՐ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱ՛ՆԸ

ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐ-ԸՆԹԵՐՑՈՂՈՒՀԻՆԵՐ

Ձեզ հնարաւորութիւն է տրւում հինգ ռուբլով ունենալ այն 3 հոյակապ և արժէքաւոր նկարները Հայաստանի, որոնց անունները սերտօրէն կապւած են անցեալի և ներկայի հետ։

Ժամանակը—պայմանները—մոմենտը բարեյաջող են։

Հենց ձեր շահերի համար մի յետաձգէք վաղւան, յետ եկող պոստով գրեցէք և ձեզ կուղարկեն հատ գեղարուեստօրէն պատրաստւած նկարներ. 1) ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, 38x50 սանտ., տպ. արտ. ֆիրմա Union Prage. 2) Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, 65x100 սանտ. տպ. ֆիրմա Emil Pinkau C-o. Leipzig. 3) ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՆԴՐԱՆԻԿ 36x50 սանտ. տպ. ֆիրմա Otto Appin. Պահանջները, դրամը ուղարկել Тифлисъ, I. Г. Мборисд... прот. Государствен. банка.

615 10—6

ՍԻՖԻԼԻՍ

(LUES)

իր բոլոր աստիճաններում յաջող կերպով բժշկւում է Ֆրանսիական կատարելագործւած

ԴՐ. ԴԷ-ՎԵԶԱՅԻ ՊՐԵՊԱՐԱՏԻ օգնութեամբ

Սովորական հակասիֆիլիսային միջոցների թոյլ ներգործութիւնը այն հետևանքն է ունենում, որ հիւանդները արդէն թողնում են բժշկելը, իրենց ենթարկելով ուշադրութեան չառած սաստիկ հետևանքների։ Սիֆիլիսային բացիլները, ամրապնդուելով հիւանդի մարմնի մէջ, նրա բոլոր գործարանները թուլացնում են վտանգաւոր թոյներով և առաջացնում են ողնուղեղի չորացում, պրոգրեսիւ կաթուած և ամբողջ օրգանիզմի կատարեալ քայքայում։ Սիֆիլիսի արմատական և ուշադիր բուժումը միայն ազատում է հիւանդին սպառնալի նշաններից։

Դր. Դէ-Վեզայի պրեպարատը ճանաչւած է մասնագէտ բժիշկների կողմից, ընտանեկան կեանքում որպէս մի անփոխարինելի միջոց սիֆիլիսից բժշկելու համար։

Դր. Դէ-Վեզայի պրեպարատը ոչնչացնում է սիֆիլիսային միկրոբները և բոլոր վարակւած գործարանները մաքրում է նրանց առաջացրած թոյներից։

Դր. Դէ-Վեզայի պրեպարատը ոչնչացնում է ցանը, թարախակալած տեղերը, խոցերը, որոնք առաջանում են սիֆիլիսի պատճառով, կորչում է գլխացաւերը, մէջքի և ոտների ցաւերը, հեռացնում է անքնութիւնը և ջղայնութեան, տեսողութեան ու լսողութեան թուլութիւնը։

Սիֆիլիսը երրորդ աստիճանում բժշկելիս Դր. Դէ-Վեզայի պրեպարատը ցոյց է տալիս անգնահատելի ծառայութիւններ և ողնուղեղի չորացման ու պրոգրեսիւ կաթուածնի առաջն է առնում։

Կեղծումների առաջն առնելու համար Դր. Դէ-Վեզայի պրեպարատը վաճառւում է բացառապէս Թիֆլիսում «Գործնական Բժշկականութեան Լաբորատորիայի» Թիֆլիսի բաժանմունքում, ա/ս. Զ. Ա. Կանկանեան եւ Ա. Ս. Աւոլգրաքովի «Սոլոտատ» դեղավաճառանոց, Սոլոլակսկի փող., տուն Թիֆլիսի Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան, հեռախօս 17—62 (Тифлисъ, торговый домъ „Солотать“, Солодакская ул.).

Մի տուփի գինն է 6 ռուբլի։

954 0—7

Ժողովրդական հանրամատչելի գրքոյկը ուղարկւում է ձրի։

Հրատարակութիւն «Լոյս» Ընկ.

Доз. воен. ценз.

Типографія „МАМУЛЪ“, Лорисъ-Меликовская ул. 22

digitised by A.R.A.R.@